

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет магістерської та
аспірантської підготовки
Кафедра менеджменту
природоохоронної діяльності

Магістерська кваліфікаційна робота

на тему: Удосконалення механізмів забезпечення еколого-орієнтованого розвитку регіонального рибпромислового комплексу

Виконав студент 2 курсу групи МУ- 61
спеціальності 073 Менеджмент
Швець Євген Євгенович

Керівник к.е.н., доц.
Жавнерчик Олеся В'ячеславівна

Консультант _____

Рецензент д.е.н., проф. ІПРЕЕД НАНУ
Купінець Лариса Євгенівна

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет Магістерської та аспірантської підготовки
Кафедра менеджменту природоохоронної діяльності
Рівень вищої освіти магістр
Спеціальність 073 Менеджмент
(шифр і назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

“20” листопада 2017 року

З А В Д А Н Н Я
НА МАГІСТЕРСЬКУ КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

Швецю Євгену Євгеновичу

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи Удосконалення механізмів забезпечення еколого-орієнтованого розвитку регіонального рибпромислового комплексу
керівник роботи Жавнерчик Олеся В'ячеславівна, к.е.н., доц.,
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом закладу вищої освіти від “02” листопада 2017 року №321-С

2. Строк подання студентом роботи 01 лютого 2018 року
3. Вихідні дані до роботи матеріали наукових та періодичних видань, статті фахових збірників наукових робіт, розробки вітчизняних та зарубіжних вчених, матеріали сайтів Інтернет-мережі з питань розвитку рибпромислового комплексу, а також аналітичні доповіді щодо напрямів розвитку рибного господарства в Україні та Одеської області.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)
  1. Теоретичні засади функціонування рибпромислового комплексу.
  2. Аналіз сучасного стану рибпромислового комплексу.
  3. Удосконалення механізмів еколого-орієнтованого розвитку регіонального рибпромислового комплексу.
5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)
  1. Структура рибогосподарського комплексу.
  2. Сталий розвиток рибпромислового комплексу.
  3. Складові Спільної рибної політики Європейського Союзу.
  4. Динаміка добування водних біоресурсів в Україні.
  5. Регіональна диференціація добування водних біоресурсів за рибогосподарськими водними об'єктами.
  6. Експортно-імпорتنі операції із

рибогосподарською продукцією в країні. 7. Складові рибпромислового комплексу Одеської області. 8. Напрями підвищення ефективності використання рибогосподарського потенціалу Одеської області. 9. Механізми екологоорієнтованого розвитку рибпромислового комплексу.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада Консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

7. Дата видачі завдання 20 листопада 2017 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломної кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Оцінка виконання етапу	
			у %	за 4-х бальною шкалою
1	Робота з літературними джерелами	20.11-3.12.17	88	добре
2	Робота над розділом 1 «Теоретичні засади функціонування рибпромислового комплексу»	4.12-17.12.17	92	відмінно
3	Робота над розділом 2 «Аналіз сучасного стану рибпромислового комплексу»	18.12-31.12.17	85	добре
4	Робота над розділом 3 «Удосконалення механізмів еколого-орієнтованого розвитку регіонального рибпромислового комплексу»	8.01-22.01.18	90	добре
5	Оформлення роботи	23.01-1.02.18	95	відмінно
	Рубіжна атестація	25.12-29.12.17	90	відмінно
	Інтегральна оцінка виконання етапів календарного плану (як середня по етапам)		90	відмінно

Студент _____

(підпис)

Швец С.С.

(прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____

(підпис)

Жавнерчик О.В.

(прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

на магістерську кваліфікаційну роботу на тему:

«Удосконалення механізмів забезпечення еколого-орієнтованого розвитку регіонального рибпромислового комплексу»

Швеця Євгена Євгеновича

Актуальність теми. Сучасний стан вітчизняного рибпромислового комплексу не відповідає наявному потенціалу та потребам сьогодення, тому оцінка еколого-економічних заходів, які вживаються і повинні бути реалізовані в перспективі, вибір шляхів поліпшення складного становища у рибному господарстві, зокрема перспектив і проблем еколого-орієнтованого розвитку галузі є актуальним.

Метою магістерської кваліфікаційної роботи є дослідження напрямків удосконалення механізмів екологоорієнтованого розвитку регіонального рибпромислового комплексу.

Завданнями роботи є: узагальнення теоретичних поглядів на сутність рибпромислового комплексу; дослідження складових і детермінант його розвитку; визначення стратегічних орієнтирів розвитку рибогосподарського комплексу України; аналіз сучасного стану рибогосподарської галузі в Україні та визначення проблем її подальшого розвитку; визначення проблем розвитку рибпромислового комплексу Одеської області та напрямів їх вирішення; дослідження складових механізму еколого-орієнтованого розвитку регіонального рибпромислового комплексу та визначення шляхів їх вдосконалення.

Об'єктом дослідження є процес еколого-орієнтованого розвитку регіонального рибпромислового комплексу.

Методи дослідження: синтез та аналіз, логічного узагальнення, статистичного аналізу, порівняння, екстраполяції, системний підхід тощо.

Теоретичне значення дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні змісту екологоорієнтованого розвитку рибного господарства, удосконаленні складових механізму екологоорієнтованого розвитку регіонального рибпромислового комплексу.

Практична значущість роботи полягає у розробленні пропозицій з підвищення ефективності використання рибпромислового потенціалу регіону.

Магістерська кваліфікаційна робота містить: основна частина – 88 стор.; таблиць – 19; рисунків – 14; літературних джерел – 41.

Ключові слова: рибне господарство, рибпромисловий комплекс, еколого-орієнтований розвиток.

S U M M A R Y

for the master's qualifying work on the theme:

«Improvement of the mechanisms for ensuring ecologically-oriented development of the regional fish industry complex»

Shvets Yevgen Evgenovich

Actuality of theme. The current state of the domestic fishery complex does not correspond to the existing potential and needs of the present, therefore, the assessment of environmental and economic measures that are being and should be implemented in the future, the choice of ways to improve the difficult situation in the fisheries sector, in particular the prospects and problems of the environmentally-oriented development of the industry, is relevant.

The purpose of master's qualification work is to study the ways of improving the mechanisms of ecologically oriented development of the regional fishing complex.

The objectives of the work are: generalization of theoretical views on the essence of the fishing industry; research of the components and determinants of its development; definition of strategic guidelines for the development of the fisheries sector in Ukraine; analysis of the current state of the fishing industry in Ukraine and identification of the problems of its further development; definition of problems of development of the fish industry complex of the Odessa region and directions of their solution; the study of the components of the mechanism of ecologically-oriented development of the regional fishery complex and the identification of ways to improve them.

The object of research is the process of ecologically-oriented development of the regional fish industry complex.

Methods of research: synthesis and analysis, logical generalization, statistical analysis, comparison, extrapolation, system approach, etc.

The theoretical value of the research is the theoretical substantiation of the content of ecologically oriented development of the fish industry, improvement of the components of the mechanism of ecologically oriented development of the regional fish industry complex.

The practical significance of the work is to develop proposals for improving the efficiency of use of the fishing industry potential of the region.

Master's qualification work consists: the main part - 88p .; tables - 19; drawings - 14; literary sources - 41.

Keywords: fishery, fish industry, ecologically-oriented development.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИБОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ.....	10
1.1 Поняття рибного господарства та рибпромислового комплексу...	10
1.2 Складові і детермінанти розвитку рибпромислового комплексу...	16
1.3 Стратегічні орієнтири розвитку рибпромислового комплексу.....	21
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ РИБОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ.....	33
2.1 Аналіз тенденцій розвитку рибпромислового комплексу України.	33
2.2 Проблеми розвитку рибпромислового комплексу України	42
2.3 Проблеми розвитку рибпромислового комплексу Одеської області	49
РОЗДІЛ 3 УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ЕКОЛОГО- ОРІЄНТОВАНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОГО РИБОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ.....	63
3.1 Інституціональне середовище еколого-орієнтованого розвитку регіонального рибпромислового комплексу та напрямки його удосконалення.....	63
3.2 Механізми еколого-орієнтованого розвитку регіонального рибпромислового комплексу.....	74
ВИСНОВКИ.....	86
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	89

ВСТУП

Перехід України до ринкової економіки супроводжувався фрагментарністю проведених реформ, викривленням сутності саморегулювання ринкової кон'юнктури, що призвело до структурних диспропорцій в розвитку стратегічно важливого агропродовольчого сектору економіки. Ретроспективно обумовлений екстенсивний шлях розвитку сільського господарства, споживацьке ставлення до природних ресурсів, нівелювання необхідності проведення природоохоронних заходів на фоні скрутного економічного становища та кількох економічних криз призвели до катастрофічної ситуації в структурі запасів промислових водних живих ресурсів та значного погіршення якості рибогосподарських водних об'єктів.

Фактично в період переходу до ринкової економіки відбувся занепад рибного господарства України. Актуальною для нашої держави є проблема забезпечення продовольчої безпеки за статтею риба та рибна продукція, що має на меті забезпечення населення фізіологічно цінними продуктами харчування, і супутньо сировиною для одержання тваринницьких кормів, виробництва фармакологічних і профілактичних препаратів.

Сучасний стан вітчизняного рибпромислового комплексу не відповідає наявному потенціалу та потребам сьогодення, тому оцінка еколого-економічних заходів, які вживаються і повинні бути реалізовані в перспективі, вибір шляхів поліпшення складного становища у рибному господарстві, зокрема перспектив і проблем еколого-орієнтованого розвитку вітчизняного рибпромислового комплексу має вирішити низку економічних, екологічних та соціальних завдань.

Науковому дослідженню з питань економіки рибного господарства внутрішніх водойм у період переходу до ринкової економіки присвячені публікації М. Гринжевського, М. Гробокопателя, Л. Зубрицького,

Л.Купінець, М. Стасишена, О.Фесенко, В. Яковлева та інших, в роботах яких досліджувалися еколого-економічні проблеми розвитку рибогосподарського комплексу, питання удосконалення господарського механізму, активізації інвестиційних процесів та інновацій, раціонального використання природних водних живих ресурсів задля виходу цього сектору економіки із кризи, забезпечення сталого розвитку галузі, зміцнення продовольчої незалежності країни тощо.

Однак деякі з цих проблемних питань не вирішені й досі, спричиняють чимало наукових дискусій та потребують системного опрацювання й доробки.

Метою магістерської роботи є обґрунтування напрямків удосконалення механізмів екологоорієнтованого розвитку регіонального рибпромислового комплексу та розроблення практичних рекомендацій для збільшення обсягів виробництва рибної продукції з метою гарантування продовольчої безпеки у даному сегменті харчових продуктів.

Відповідно до мети поставлено до вирішення такі завдання:

- узагальнити теоретичні погляди на змістовну сутність рибного господарства та рибпромислового комплексу;
- дослідити складові і детермінанти розвитку рибпромислового комплексу;
- визначити стратегічні орієнтири розвитку рибогосподарського комплексу України;
- проаналізувати сучасний стан рибогосподарської галузі в Україні та визначити головні проблеми її подальшого розвитку;
- визначити проблеми розвитку рибпромислового комплексу Одеської області та напрями їх вирішення;
- дослідити інституціональний механізм еколого-орієнтованого розвитку регіонального рибпромислового комплексу та окреслити напрями

його вдосконалення;

- дослідити складові механізми еколого-орієнтованого розвитку регіонального рибпромислового комплексу та визначити його перспективи.

Об'єктом дослідження є процес еколого-орієнтованого розвитку регіонального рибпромислового комплексу.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та практичні аспекти забезпечення екологоорієнтованого розвитку регіонального рибпромислового комплексу.

Методи дослідження. У роботі використано методи: абстрактно-логічний – для узагальнення теоретичних засад екологоорієнтованого розвитку рибного господарства), графічний, економіко-статистичного аналізу – для аналізу поточного стану рибного господарства України та Одеської області, стратегічного аналізу – для визначення стратегічних орієнтирів еколого-орієнтованого розвитку рибогосподарського комплексу, методи систематизації, порівняння, екстраполяції - при дослідженні проблем розвитку рибогосподарського комплексу та шляхів їх вирішення.

Інформаційною базою роботи стали офіційні матеріали органів державної статистики, нормативно-правові акти України, наукові монографії, статті та матеріали конференцій з теми дослідження.

Наукова новизна даної роботи полягає в теоретичному обґрунтуванні змісту екологоорієнтованого розвитку рибного господарства, удосконаленні ринкового механізму екологоорієнтованого розвитку регіонального рибпромислового комплексу.

Практична значущість роботи полягає у розробленні пропозицій щодо удосконалення механізмів еколого-орієнтованого розвитку регіонального рибпромислового комплексу з метою підвищення ефективності використання рибпромислового потенціалу регіону.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИБОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ

1.1 Поняття рибного господарства та рибпромислового комплексу

Наукові підходи до визначення теоретичної сутності рибного господарства представлені в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Наукові підходи до визначення теоретичної сутності рибного господарства

Автор, джерело	Визначення
https://uk.wikipedia	<i>Рибне господарство</i> — галузь господарства, до якої належить добування, переробка, відтворення і збільшення запасів риби та інших водних організмів у природних і штучних водоймах.
Закон України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» від 08.07.2011 № 3677-VI редакція від 01.01.2017 http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3677-17	<i>Рибне господарство</i> - галузь економіки, завданнями якої є вивчення, охорона, відтворення, вирощування, використання водних біоресурсів, їх вилучення (добування, вилов, збирання), реалізація та переробка з метою одержання харчової, технічної, кормової, медичної та іншої продукції, а також забезпечення безпеки мореплавства суден флоту рибної промисловості. <i>Рибогосподарська діяльність</i> - діяльність юридичних осіб і фізичних осіб - підприємців, пов'язана з вивченням водних біоресурсів, їх охороною, відтворенням, спеціальним використанням, переробкою, реалізацією тощо
Качний О. С. [8]	<i>Рибне господарство</i> представляє собою цілісний виробничо-господарський комплекс, який об'єднує підприємства, що займаються видобутком риби та інших водних живих ресурсів, забезпечують доставку, збереження, переробку та збут рибпродукції, вирощування риби, відновлення та охорону рибних запасів, забезпечують потребу в суднобудуванні, судноремонті, машинобудуванні, засобах лову, в науково-дослідницьких, проектно-конструкторських та технологічних розробках, підготовці та підвищенні кваліфікації кадрів та ін.

Продовж.табл.1.1

Сташишен М. С. [31].	<i>Рибогосподарська галузь</i> як економіко-виробниче організаційне утворення є генетичним виразником особливостей продукції, техніки, виробничих технологій, кадрового забезпечення та кадрової спадковості, носієм традицій окремого типу діяльності
Єрєміна М.Ю. [6, с. 18]	<i>Рибне господарство</i> це компонент стратегічного значення, що забезпечує продовольчу безпеку держав; як вид діяльності, особливий для прибережних регіонів, та як фактор стабілізації економіки в умовах економічних криз
С. І. Курдюков [10, с. 25]	<i>Рибогосподарський комплекс</i> є складною багатогалузевою виробничо-господарською структурою агропромислового комплексу, що об'єднує рибні підприємства, судна рибпромислового флоту, організації та відомства різних форм власності, що займаються виловом риби та аквакультури, їх переробкою, транспортуванням, зберіганням, торгівлею, відтворенням водних біоресурсів, поєднує дослідні установи та навчальні заклади, суднобудівні, машинобудівні, транспортні, портові та фінансово-банківські структури та соціальну інфраструктуру

Джерело: складено автором на основі опрацювання літературних джерел

Рибогосподарський комплекс регіону об'єднує підприємства промислового вилову, товарного вирощування водних біоресурсів, обробки і переробки водних біоресурсів, транспортно-логістичної і торговельної інфраструктури ті інститути, що забезпечують науковий супровід рибогосподарської діяльності, відновлення водних біоресурсів та охорону запасів водних біоресурсів, тобто мають на меті збереження цілісності екосистеми регіону.

Мереологічний аналіз рибного господарства (від грецького «частина» і «вивчення») – формальна теорія про частини і зв'язані з ними поняття, яка використовується в сучасному системному підході (рис.1.1).

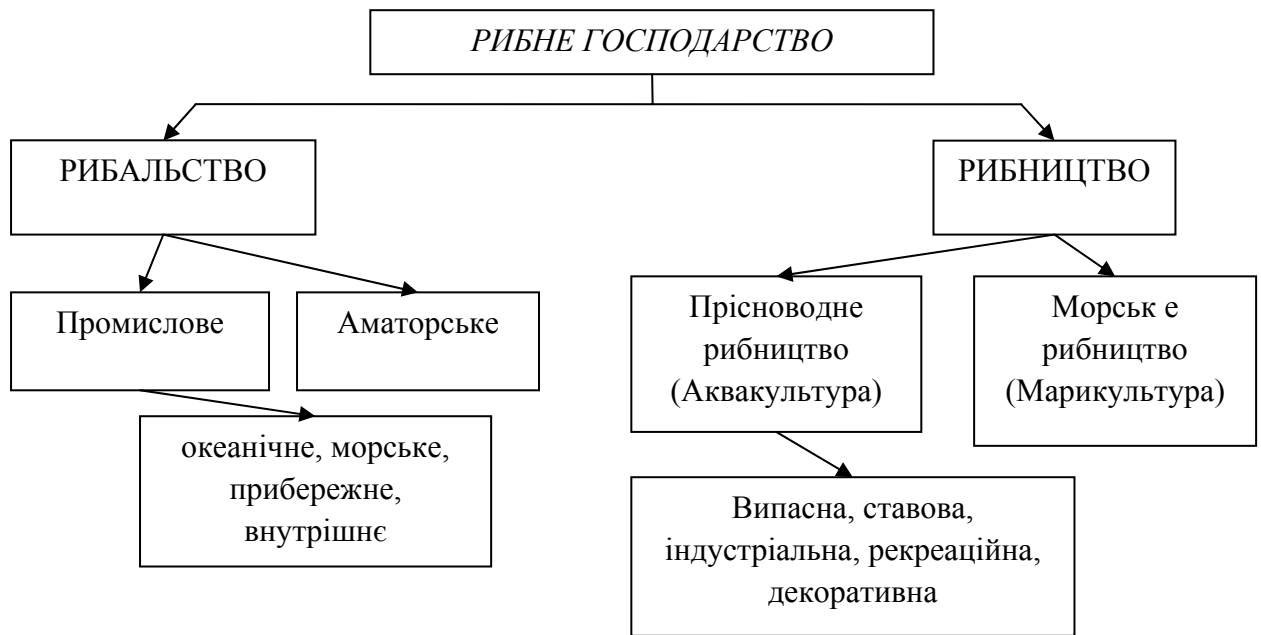

Рис.1.1. Структура рибного господарства

Поділяється на *рибальство*, що має завданням ловити рибу і добувати морського звіра, та *рибництво* — збереження і поліпшення рибних запасів у природних водоймах і розведення риби у штучних. *Аквакультура* — вирощування водних організмів, переважно їстівних. Включає також теоретичні знання і наукові дослідження в цій галузі. Для вирощування промислових організмів в морському середовищі використовується термін *Марикультура* [27].

Водні біоресурси (водні біологічні ресурси) - сукупність водних організмів (гідробіонтів), життя яких неможливе без перебування (знаходження) у воді. До водних біоресурсів належать прісноводні, морські, анадромні та катадромні риби на всіх стадіях розвитку, круглороті, водні безхребетні, у тому числі молюски, ракоподібні, черви, голкошкірі, губки, кишковопорожнинні, наземні безхребетні у водній стадії розвитку, водорості та інші водні рослини.

Рибогосподарський водний об'єкт (його частина) - водний об'єкт (його частина), що використовується або може використовуватися для цілей рибного господарства [24, ст.1].

Виходячи зі змісту терміну рибне господарство, рибогосподарський комплекс повинен розглядатись як цілісна система, що об'єднує підприємства, які займаються виловом водних біоресурсів, їх вирощуванням, відтворенням, охороною, забезпечують використання, переробку та збут, беруть участь у наукових розробках, задовольняють потреби у рибпромисловому флоті, суднобудуванні і забезпечують безпеку мореплавства суден рибогосподарського флоту тощо (рис.1.2).

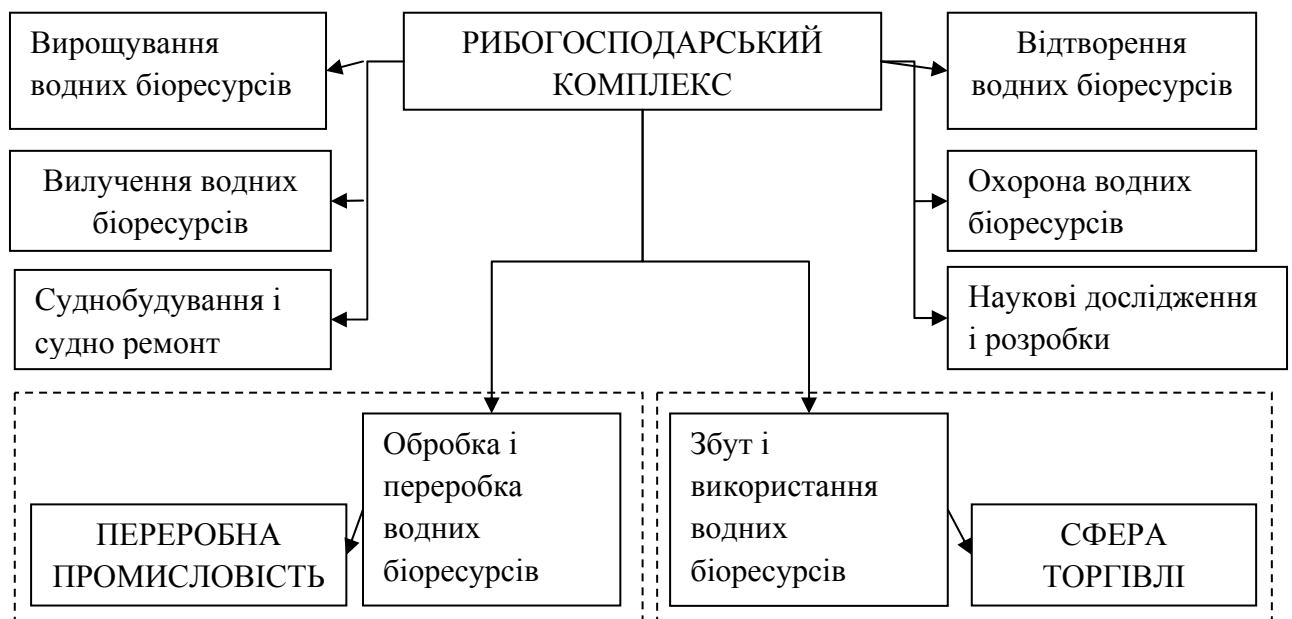

Рис. 1.2. Структура рибогосподарського комплексу

За КВЕД (ДК 009:2010), секція А – "Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство" включає використання рослинних і тваринних природних ресурсів, у тому числі діяльність з вирощування зернових культур, вирощування та розведення тварин, одержання лісоматеріалів, лісових та інших рослин, тварин і продукції тваринного

походження на фермах або в природному середовищі, 03 – Рибне господарство (табл. 1.2) [9].

Таблиця 1.2

Класифікація видів економічної діяльності у рибному господарстві

<i>Назва секції / підсекції</i>	<i>Характеристика</i>
03.11 Морське рибальство	<p>рибальство в океані та прибережних водах на комерційній основі; ловля морських ракоподібних і молюсків; китів; морських тварин: черепах, медуз, восьминогів, морських їжаків; діяльність суден, зайнятих одночасно рибальством, переробленням і консервуванням риби; збирання інших морських організмів і матеріалів: натуральних морських перлів, губок, коралів, водоростей.</p> <p style="text-align: center;"><i>Виятки</i></p> <p>полювання на морських ссавців, крім китів, наприклад, на моржів і тюленів; перероблення китів на китобійних плавучих базах; перероблення риби, ракоподібних і молюсків плавучими або набережними рибозаводами (10.20); надання в оренду прогулянкових човнів з екіпажем для морських та прибережних перевезень (наприклад, для рибних круїзів); рибінспекцію, діяльність із захисту та нагляду за виловом риби (84.24); рибальство як вид спорту чи відпочинку, діяльність заповідників для спортивного рибальства (93.19).</p>
03.12 Прісноводне рибальство	<p>прісноводне рибальство на комерційній основі; ловля прісноводних ракоподібних і молюсків; прісноводних видів тварин; одержання свіжої та охолодженої риби в кусках із кістками або цілої (КВЕД-2005, СКП, СРА2008-КН2008); збирання прісноводних матеріалів</p> <p style="text-align: center;"><i>Виятки</i></p> <p>перероблення риби, ракоподібних і молюсків; рибінспекцію, діяльність із захисту та нагляду за виловом риби; рибальство як вид спорту чи відпочинку, надання пов'язаних із ним послуг; діяльність заповідників для спортивного рибальства</p>
03.21 Морське рибництво (аквакультура)	<p>розведення риби в морській воді, в тому числі розведення морських акваріумних риб; одержання ікри двостулкових молюсків (мідій тощо), омарів, креветок, мальків риб та її ручне оброблення вирощування червоних водоростей та інших їстівних морських водоростей; розведення ракоподібних, двостулкових молюсків, інших молюсків та інших водних тварин у морській воді; рибництво (аквакультура) у солоній воді, в резервуарах із морською водою; функціонування рибоводних заводів з розведення морських видів риби; функціонування ферм з розведення морських хробаків</p> <p style="text-align: center;"><i>Виятки</i></p> <p>- розведення жаб - діяльність заповідників для спортивного рибальства</p>
03.22 Прісноводне рибництво (аквакультура)	<p>розведення риби в прісній воді, в тому числі розведення прісноводних акваріумних риб; розведення прісноводних ракоподібних, двостулкових молюсків, інших молюсків та інших водних тварин у прісній воді; функціонування рибоводних заводів з розведення прісноводних видів риби; розведення жаб; розведення крокодилів та інших земноводних</p>

Секція С – переробна промисловість включає 10.20 Перероблення та консервування риби, ракоподібних і молюсків, зокрема виробництво сушеного, соленого, копченого м'яса; перероблення риби, ракоподібних і молюсків: заморожування, глибоке заморожування, сушіння, теплове оброблення, копчення, соління, вимочування в розсолі, консервування в герметичній тарі тощо; виробництво продуктів з риби, ракоподібних і молюсків: рибного філе, молочка, ікри, заміників ікри тощо; виробництво рибних продуктів для вживання в їжу людьми або для годування тварин; виробництво непридатних для вживання в їжу людьми борошна та розчинних речовин з риби та інших водних тварин; діяльність суден (плавучих рибозаводів), які займаються виключно переробленням і консервуванням риби та морепродуктів; перероблення морських водоростей. *Винятками є:*

- перероблення та консервування риби на риболовних суднах (03.11);
- перероблення м'яса китів на суші або на спеціалізованих суднах (10.11);
- виробництво риб'ячого жиру та масел з морських ссавців, (10.41);
- виробництво готових заморожених рибних страв, (10.85);
- виробництво заготовок рибних супів (10.89)

Секція G оптова та роздрібна торгівля включає такі види діяльності як 46.38 оптова торгівля іншими продуктами харчування (риба, ракоподібні, молюски і 47.23 - роздрібна торгівля.

Таким чином, структуру рибогосподарського комплексу можна описати формулою: Рибогосподарський комплекс = рибне господарство + допоміжні підгалузі. Рибпромисловий комплекс = рибне господарство + рибна промисловість.

На нашу думку, термін рибпромисловий комплекс значно ширше ніж рибогосподарський, оскільки включає й рибопереробну промисловість.

1.2 Складові і детермінанти розвитку рибпромислового комплексу

Рибогосподарський комплекс одночасно є компонентною складовою забезпечення продовольчої безпеки держави та специфічним видом господарської діяльності в приморському регіоні, спроможним сформувати стабілізаційний потенціал в умовах економічних криз. Однак, ефективний розвиток рибного господарства на даний час стримують такі негативні фактори як: незадовільний стан відтворення та охорони водних біоресурсів; уповільнення відновлення функціонування наявних внутрішніх водойм країни для їх ефективного рибогосподарського використання; відсутність державної підтримки галузі, нерозвинутість інфраструктури галузі, зокрема екологічної спрямованості.

Класифікація факторів, що впливають на розвиток рибогосподарського комплексу, на думку Рижової К.І. складається по таких групах як:

- ресурсні (сировинні, земельні і водні ресурси, матеріально-технічні, трудові, інвестиційні, інформаційні);
- соціально-економічні (фінансово-кредитні, соціального розвитку, економічного стимулювання і покарання тощо);
- організаційні (організація ефективної виробничої та функціональної структури, посилення професійно-фахової підготовки, покращення системи менеджменту і маркетингу);
- правові (покращення національного права) [28].

До факторів сталого розвитку рибпромислової діяльності у конкурентному середовищі на думку М.Ю.Єр'оміної слід віднести:

- стан сировинного потенціалу рибної галузі;
- стан матеріально-технічної бази рибодобування і рибопереробки;
- ефективність форм і методів регулювання рибогосподарських процесів на різних рівнях управління.

При цьому ключовою умовою вважається стан сировинного потенціалу, що визначається кліматичними умовами, можливістю організації промислу упродовж усього року в різних районах Світового океану, наявністю прибережних зон і внутрішніх водойм, можливістю розвитку аквакультури, умовами для відтворення водних біологічних ресурсів тощо [5, с. 335].

Таким чином, підсумовуючи вищевикладене, розвиток вітчизняного рибпромислового комплексу детермінований низкою чинників, зокрема:

- економічними, пов'язаними із фінансовим станом як рибогосподарських підприємств, так і технологічно пов'язаних з ними підприємств та організації, які забезпечують діяльність та розвиток галузі (підприємств рибпромислового флоту, рибоперероблення, оптово-роздрібної рибної торгівлі, допоміжних підприємств портової інфраструктури та ін.), та тісноти взаємозв'язку між ними, яка забезпечує безперебійне виробництво рибної продукції;

- екологічними, оскільки успішне та ефективне функціонування рибної галузі можливе тільки завдяки задовільному (екологічно чистому) стану нерестовищ та води;

- нормативно-правовими, пов'язаних з закріпленням державної підтримки розвитку рибного господарства України у нормативно-правових актах [2, с.103].

Сталий розвиток рибпромислового комплексу передбачає єдність економічного, соціального і екологічного аспектів розвитку рис.1.3.

Економічний розвиток рибного господарства має на меті досягнення відповідного рівня конкурентоспроможності вітчизняної рибної продукції та забезпечення нормативного значення прибутковості на вкладений капітал. Економічну ефективність розвитку рибпромислового комплексу методично

можна оцінити за динамікою показників рентабельності (фінансових результатів).

Рис. 1.3. Сталий розвиток рибпромислового комплексу

Соціальний аспект розвитку рибпромислового комплексу поперед всього передбачає продовольчу безпеку за статтею риба та рибна продукція

(економічна та фізична доступність даної групи продовольства), що забезпечується виконанням рекомендованих МОЗ норм споживання.

Екологічний аспект розвитку рибпромислового комплексу можна розглядати крізь призму не погіршення якості середовища існування водних біоресурсів. Еколого-соціальний аспект таким чином являє собою виробництво екологічно безпечної якісної рибної продукції.

Так, Качний О.С. запропонував оцінювати сталий розвиток рибного господарства за допомогою індикатори галузевої стійкості, зокрема таких показників як [8]:

- рівень досягнення раціональних норм споживання рибної продукції;
- відношення середньої тривалості життя населення рибодобувних регіонів до біологічно обґрунтованої;
- співвідношення доданої вартості рибопереробних і рибодобувних галузей;
- співвідношення максимально стійкої продуктивності і квот на вилов;
- питома вага аквакультури в загальному обсязі використаних водних біоресурсів.

Загальнотеоретична модель сталого розвитку стосовно рибного господарства на думку вченого описується рис. 1.4:

Рис.1.4. Напрями розвитку рибпромислового комплексу

На розвиток рибпромислового комплексу чинять вплив такі фактори як:

1. Інституціональні (нормативно-правове регулювання, організаційно-правові форми ведення бізнесу в рибній галузі).
2. Інституційні (наявність відповідних інституцій, розподіл повноважень, координація).
3. Адміністративні (регламентація та порядок).
4. Техніко-технологічні (стан рибпромислового флоту).
5. Інвестиційно-інноваційні.
6. Екологічні фактори: екологічний стан рибогосподарських водних об'єктів, їх продуктивність, дотримання лімітів на вилов риби та інших живих водних ресурсів.

Детермінантами (в широкому визначенні це складова, компонент, визначник, причина, попередня умова, засіб) розвитку рибогосподарської діяльності є такі:

- системна організація управління галуззю за рахунок упровадження нових організаційно-правових форм господарювання, фінансово спроможних, екологічно безпечних та економічно ефективних;
- диференціація форм організації бізнесу в рибогосподарській сфері, удосконалення умов надання в оренду рибогосподарських водних об'єктів (із включенням механізмів контролю за екологічними параметрами) з урахуванням вітчизняних реалій і передового міжнародного досвіду;
- розвиток і підтримка малого бізнесу як важливого елемента в системні організації рибного господарства України;
- поширення державно-приватного партнерства щодо реалізації галузевих програм з впровадження організаційно-економічних, екологічних, правових, технічних заходів, спрямованих на інноваційний розвиток рибогосподарських підприємств;

- впровадження сучасних технологічних процесів переробки риби та інших водних живих ресурсів, удосконалення традиційних технологій тощо;
- державна підтримка розвитку рибного господарства шляхом виділення бюджетного фінансування, надання державних гарантій при отриманні іноземних кредитів та інвестицій, а також при створенні промислово-фінансових груп, лізингових компаній та інших сучасних корпоративних утворень;
- розширення асортименту цінних видів продукції за рахунок штучного відтворення осетрових, осетроподібних та лососевих видів риб, вирощування товстолобів для баличного виробництва;
- впровадження системних протекціоністських заходів щодо організаційно-правового й економічного захисту та підтримки вітчизняного товаровиробника з метою збільшення обсягів випуску конкурентоспроможної продукції;
- підготовка висококваліфікованих кадрів за основними напрямками рибогосподарської діяльності, зокрема фахівців в сфері екологічного менеджменту, тобто поширення кількості місць держзамовлення в навчальних закладах, які готують фахівців з рибного господарства, підтримка розвитку вітчизняних науково-дослідних і проектно-конструкторських інститутів;
- участь в міжнародних проектах для вирішення екологічних проблем розвитку рибогосподарської діяльності тощо.

1.3 Стратегічні орієнтири розвитку рибпромислового комплексу

Єдина комплексна стратегія та план дій розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на 2015-2020 роки передбачає такі пріоритети в галузі рибного господарства:

- приведення законодавства України в галузі рибного господарства у відповідність вимогам законодавства ЄС;
- посилення боротьби з незаконним промислом;
- зменшення на ринку України продукції браконьєрства;
- ефективне використання водних об'єктів для потреб рибного господарства;
- забезпечення фінансової стабілізації та інвестиційної привабливості рибної галузі;
- здійснення моніторингу стану водних ресурсів;
- відтворення селекції.

В рамках курсу, обраного у відповідності до угоди про асоціацію з ЄС (Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами), передбачено виконання низки заходів з імплементації, тобто наближення національного законодавства України до законодавства ЄС.

Водна Рамкова директива ЄС (ВРД) є основним стратегічним документом, який встановлює рамки для дій Співтовариства у сфері водної політики.

Водна Рамкова директива ЄС (ст.1) встановлює засади щодо охорони поверхневих вод суші, перехідних вод, прибережних та підземних вод, які:

(а) запобігають подальшому погіршенню, захищають і покращують стан водних екосистем та, відповідно до їхніх водних потреб, також наземних екосистем та водно-болотних угідь, які безпосередньо залежать від водних екосистем;

(b) сприяють відтворювальному використанню води, заснованому на довгостроковій охороні доступних водних ресурсів;

(с) спрямовані на вдосконалення охорони та покращання водного середовища, у т. ч. за допомогою конкретних заходів для поступового зменшення скидів, викидів і втрат пріоритетних речовин та припинення або ліквідації скидів, викидів і втрат пріоритетних небезпечних речовин.

Екологічні цілі згідно ВРД для поверхневих вод (ст.4): держави-члени повинні впровадити необхідні заходи для запобігання погіршення стану всіх поверхневих водних об'єктів; повинні охороняти, покращувати та відтворювати всі поверхневі водні об'єкти, з метою досягнення доброго стану поверхневих вод; охороняти та покращувати всі штучні та істотно змінені водні об'єкти з метою досягнення доброго екологічного потенціалу з метою поступового зменшення забруднення пріоритетними речовинами та припинення або поступового виключення викидів, скидів та втрат пріоритетних небезпечних речовин табл. 1.3.

Таблиця 1.3

Визначення для відмінного, доброго та задовільного стану водних об'єктів
для рибної фауни

Відмінний стан	Добрий стан	Задовільний стан
Річки – частота моніторингу 3 роки		
<p>Склад і розповсюдженість видів повністю або майже повністю відповідають непорушеним умовам. Представлені усі типоспецифічні види, чутливі до порушень стану середовища. Вікові структури популяцій риб вказують на невеликі ознаки антропогенного впливу та не виявляють перешкод у репродукції або розвитку будь-яких конкретних видів</p>	<p>Існують невеликі зміни у складі та розповсюдженості видів порівняно з типоспецифічними угрупованнями у зв'язку з антропогенним впливом на фізико-хімічні та гідроморфологічні елементи якості. Вікові структури популяцій риб вказують на ознаки порушення через антропогенний вплив на фізико-хімічні або гідроморфологічні елементи якості. В окремих випадках наявні показники падіння репродукції або розвитку окремих видів до такої міри, що деякі вікові класи можуть зникнути</p>	<p>Склад та розповсюдженість видів риб помірно відрізняється від типоспецифічних угруповань у зв'язку з антропогенними впливами на фізико-хімічні та гідроморфологічні елементи якості. Вікова структура популяцій риб вказує на істотні ознаки антропогенного впливу до такої міри, що де-яка частина типоспецифічних видів відсутня або має дуже низьку розповсюдженість</p>

Продовж.табл.1.3

Озера – частота моніторингу 3 роки		
Склад та розповсюдженість видів повністю або майже повністю відповідають не порушеним умовам. наявні всі типоспецифічні вразливі види. Вікова структура популяцій риб вказує на малі ознаки антропогенного впливу та не вказує на падіння репродукції та розвитку окремих видів	існують незначні зміни в складі та розповсюдженості видів порівняно з типоспецифічними угрупованнями у зв'язку з антропогенними впливами на фізико-хімічні або гідро-морфологічні елементи якості. Вікова структура популяцій риб вказує на ознаки порушення через антропогенні впливи на фізико-хімічні або гідро-морфологічні елементи якості та в деяких випадках вказує на падіння репродукції або розвитку окремих видів до такого ступеня, що деякі вікові класи можуть бути відсутніми	Склад та розповсюдженість видів риб помірно відрізняється від типоспецифічних угруповань через антропогенний вплив на фізико-хімічні або гідро-морфологічні елементи якості. Вікова структура популяцій риб вказує на головні ознаки порушення, пов'язаного з антропогенними впливами на фізико-хімічні або гідро-морфологічні елементи якості до такого ступеня, що помірна частка типоспецифічних видів відсутня або розповсюдженість є дуже низкою
Перехідні води – частота моніторингу 3 роки		
Склад та розповсюдженість видів відповідають не порушеним умовам.	Розповсюдженість видів, чутливих до порушень, вказує на незначне відхилення від типоспецифічних умов через антропогенні впливи на фізико-хімічні та гідро-морфологічні елементи якості.	Відсутня помірна пропорція типоспецифічних чутливих до порушень видів як результат антропогенного впливу на фізико-хімічні та гідро-морфологічні елементи якості.

Джерело: [3].

Спільна стратегія впровадження водної рамкової директиви (2000/60/ЄС).

Керівництво № 32 щодо моніторингу біот (впровадження екологічного стандарту якості біоти (eqsbiota) згідно з водною рамковою директивою має на меті сприяння впровадженню екологічних стандартів якості (ЕСЯ) біот, зокрема, шляхом роботи над стратегіями відбору зразків відповідно до програм моніторингу, розроблених для оцінювання відповідності ЕСЯ біот.

Регламентом (ЄС) № 315/93 визначено принцип, за яким встановлені максимальні рівні забруднювачів у продуктах харчування задля охорони здоров'я населення, а потім Регламент (ЄС) № 1881/2006 визначив рівні для ряду забруднювачів у морських або прісноводних продуктах харчування (зміни внесені Регламентами (ЄС) №№ 420/2011, 835/2011, 1259/2011). До переліку забруднювачів, на які нині поширюється дія європейських регламентів про харчові продукти, та які є релевантними для риби, ракоподібних і молюсків та рибних продуктів (рибні жири), входять: ртуть, свинець, кадмій, ПХБ, діоксини та діоксиноподібні речовини.

Вмісти речовин у рибі та рибних продуктах визначаються за порадами Європейського агентства з безпеки продуктів харчування (EFSA) і подаються як переносимі тижневі дози в мікрограмах на кілограм живої ваги (ЖВ) та максимальні вмісти в продуктах харчування (особливо актуальною є їстівна частина харчових продуктів з риби, а також ракоподібних і молюсків). Наприклад, гранично допустимий вміст ртуті становить 0,5 мг на кг сирової маси (см) ракоподібних та деяких видів риби, та 1,0 мг на кг см для деяких конкретних видів риби (в основному великих), а для сумарного вмісту діоксинів та діоксиноподібних ПХБ він становить 6,5 пг на г см (токсичний еквівалент (ТЕ) ВООЗ для PCDD/F-ПХБ) для «морепродуктів», окрім вугра, для якого це значення становить 10 пг на г см (ТЕ2005). Бенз(а)пірен та ПЦАВ4 (сумарний вміст бенз(а)пірену, бенз(а)антрацену, бензо(b)флуорантену та хризену) використовуються як маркери вмісту і впливу канцерогенних ПЦАВ на їжу.

Директива 2013 року про пріоритетні забруднювальні речовини згідно з Водною Рамковою Директивою (2013/39/ЄС) (ЄС 2013) вносить зміни та оновлює попередню редакцію Водної Рамкової Директиви (ВРД) (ЄС 2000) та Директиви про екологічні стандарти якості (ДЕСЯ) (ЄС 2008). Разом із додаванням нових речовин та оновленням ЕСЯ для поверхневих вод,

додається 8 речовин в екологічний стандарт якості біоти (EQSбіота). Для 5 з цих речовин також подано екологічний стандарт якості води (EQSвода).

Таблиця 1.4

Європейські програми моніторингу біоти [30, 40-41]

Програма / конвенція	Цілі моніторингу	Забруднювальні речовини, що вимірюються	Біота /Тканина	Протоколи
Спільна програма оцінки та моніторингу (OSPAR) <i>Міжнародна / регіональна</i>	Моніторинг часових трендів, просторового розподілу забруднення, оцінювання можливих загроз для людського здоров'я та шкоди для живих ресурсів і морської флори і фауни	Метали (Cd, Hg, Pb), органічні забруднювачі, як, наприклад, материнські та алкіловані ПЦАВ, ПБДЕ, ГБЦДД, перфторовані органічні сполуки (ПФОС), оловоорганічні сполуки та діоксиноподібні ПХБ	Мідія Гігантська устриця далекосхідна Плоскі риби* (камбала-йорж, камбала морська, камбала річкова) Промислові риби* (тріска, мерлуза, хек, оселедець) *М'язові тканини на вміст ртуті (Hg) і печінка на вміст усіх інших забруднювальних речовин	Настанови СПОМ (спільна програма оцінки й моніторингу) щодо вмісту забруднювачів у біоті, Комісія OSPAR, угода 1999-02, переглянуто у 2012р.
Комбінована програма Гельсінської Комісії (HELCOM) <i>Міжнародна / регіональна</i>	Порівняння рівня забруднювачів біоти з різних географічних регіонів, вимірювання рівнів забруднювачів біоти протягом певного часу на певних ділянках, оцінювання можливої шкоди	Метали (Cd, Hg, Pb), ПЦАВ, - Види PCDD/F та діоксиноподібні ПХБ, ПХБ, хлорорганічні пестициди (види ДДТ та дихлорфенілдихлоретилен (ДДЕ), гексахлорциклопексан (ГХЦГ), ГХБ), Види БВД (види ПБДЕ; ГБЦДД), ПФОС	Блакитна мідія Риба (оселедець, камбала морська, тріска, бельдюга) М'язова тканина / печінка — залежно від забруднювача, який є предметом аналізу	Посібник із моніторингу морського середовища у програмі COMBINE Гельсінської Комісії (оновлений у 2013р.)
MEDPOL (оцінка і контроль рівня забруднення морського середовища)	Моніторинг просторових і часових трендів	Метали (Cd, Hg, Pb), ПХБ, хлорорганічні пестициди (види ДДТ, альдрин, ендрин, диелдрин,)	Двостулкові молюски Демерсальні риби Ракоподібні	Стандартні методи (ЮНЕП, (ФАО, (МАГАТЕ) для досліджень

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2016 р. № 228-р «Про схвалення *Всеохоплюючої стратегії імплементації* Глави IV (Санітарні та фітосанітарні заходи) Розділу IV “Торгівля і питання, пов’язані з торгівлею” Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їїніми державами-членами, з іншої сторони» встановлені часові рамки узгодження національного законодавства, зокрема що стосуються вимог до риби та рибної продукції (табл. 1.5)

Таблиця 1.5

План заходів щодо імплементації регламентів ЄС до риби і рибної продукції

Найменування заходу	Законодавство ЄС	Строк від підготовки до впровадження
<i>Щодо продуктів тваринного походження для споживання людиною</i>		
Заходи, які застосовуються щодо живих двостулкових молюсків	Регламент Європейського Парламенту та Ради (ЄС) № 853/2004 від 29 квітня 2004 р., яким встановлюються спеціальні гігієнічні правила для харчових продуктів тваринного походження (секція VII додатка III)	2017-2019
	Регламент Європейського Парламенту та Ради (ЄС) № 854/2004 від 29 квітня 2004 р., яким встановлюються спеціальні норми офіційного контролю продуктів тваринного походження, призначених для споживання людьми	2017-2019
Заходи, які застосовуються щодо продуктів риболовства	Регламент Європейського Парламенту та Ради (ЄС) № 853/2004 від 29 квітня 2004 р., яким встановлюються спеціальні гігієнічні правила для харчових продуктів тваринного походження (секція VIII додатка III)	2017-2019
<i>Здоров’я тварин</i>		
Заходи, які застосовуються щодо живої риби	Регламент Комісії (ЄС) № 1251/2008 від 12 грудня 2008 р., яким запроваджуються положення Директиви Ради 2006/88/ЄС щодо умов і вимог до сертифікації з метою розміщення на ринку та імпорту в Співтовариство тварин аквакультури та продуктів з них та встановлюється перелік векторних видів	2019-2020

Продовж.табл.1.5

	Директива Ради 2006/88 від 24 жовтня 2006 р. щодо ветеринарно-санітарних вимог стосовно тварин аквакультури та продуктів з них, а також профілактики та контролю певних хвороб у тварин аквакультури	2019-2020-
	Рішення Комісії 2006/767 від 6 листопада 2006 р. щодо внесення змін до Рішень Комісії 2003/804/ЄС і 2003/858/ЄС стосовно вимог до сертифікації живих молюсків та живої риби, призначених для споживання людиною	2019-2020
Заходи, які застосовуються щодо ракоподібних	Директива Ради 2006/88 від 24 жовтня 2006 р. щодо ветеринарно-санітарних вимог до аквакультур та продуктів з них, а також профілактики та контролю певних хвороб у аквакультурах	2019-2020
	Регламент Комісії (ЄС) № 1251/2008 від 12 грудня 2008 р., яким запроваджуються положення Директиви Ради № 2006/88/ЄС щодо ветеринарно-санітарних вимог щодо аквакультур та продуктів з них, а також профілактики та контролю певних хвороб у аквакультурах	2019-2020
Заходи, які застосовуються щодо молюсків	Регламент Європейського Парламенту та Ради (ЄС) № 853/2004 від 29 квітня 2004 р., яким встановлюються спеціальні гігієнічні правила для харчових продуктів тваринного походження (Розділ VII)	2019-2020

Джерело: [25]

Спільна рибна політика Європейського Союзу.

Спільна рибна політика регламент від 11.12.2013 р. № 1380/2013 повною мірою сприяє реалізації принципів сталого розвитку в рибогосподарському комплексі.

Лише з 1983 р. Спільна рибна політика «Блакитна Європа» стала повноцінною політикою Співтовариства.

Цілі Спільної рибної політики:

- зростання рибопродуктивності;
- стабілізація ринків;
- гарантія забезпечення та доставки продукції споживачеві за пропорційним цінами;
- раціональне використання ресурсів;

- захист навколишнього середовища;
- забезпечення високого рівня охорони здоров'я;
- економічне та соціальне єднання.

Спільна рибна політика охоплює відповідні складові (рис. 1.5).

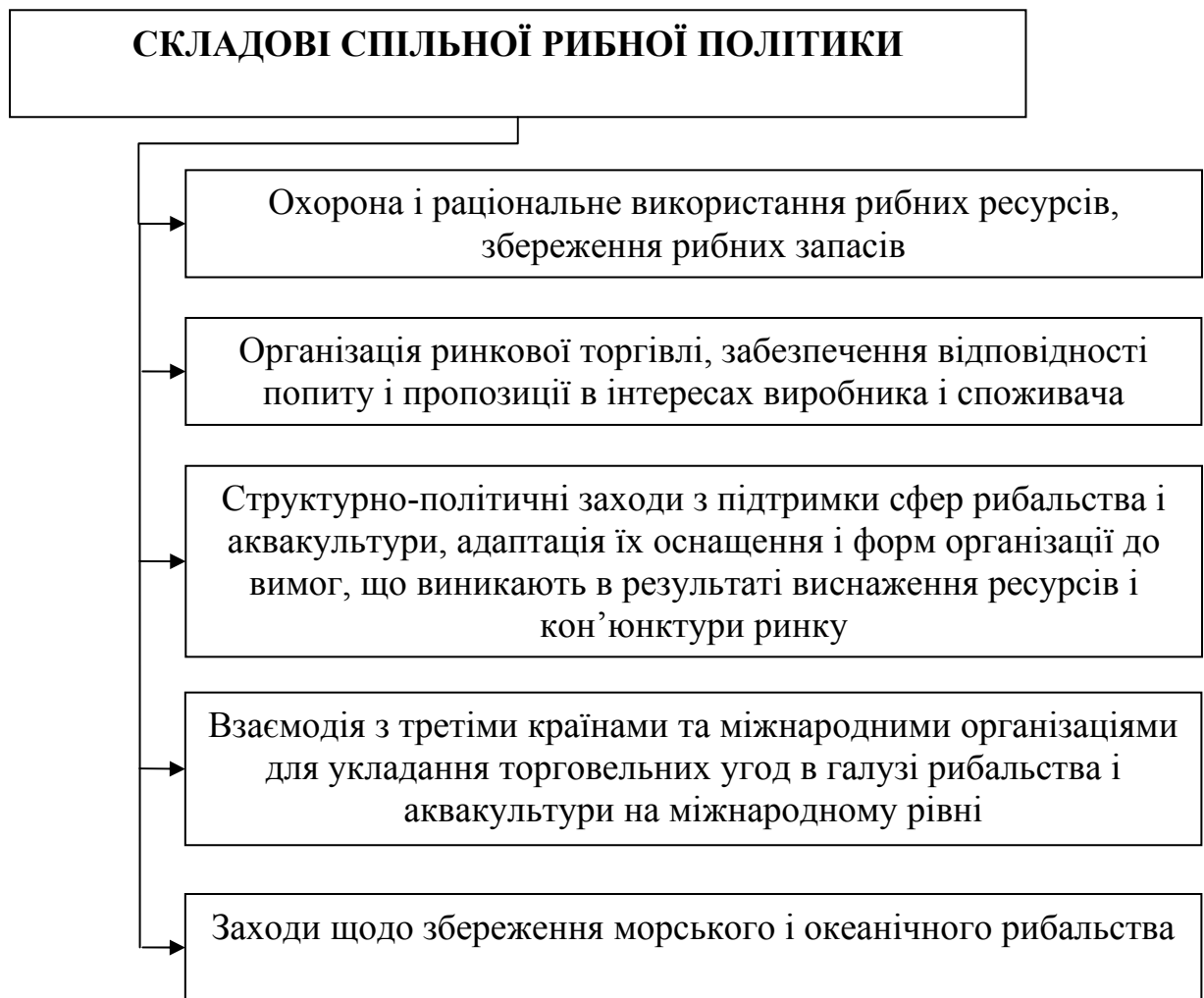

Рис. 1.5. Складові Спільної рибної політики Європейського Союзу
Джерело: [36, с.90].

З метою забезпечення дотримання правил Спільна рибна політика має бути створена як ефективна система управління, інспектування і контролю за дотриманням, що включає в свою сферу компетенції боротьби з нерегулярним та непідзвітним рибальством. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності Міністерства

аграрної політики та продовольства України, Міністерства соціальної політики України, інших центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується через відповідних міністрів» від 16.10.2012 р. № 5462-VI повноваження щодо встановлення лімітів вилову рибних ресурсів та щодо погодження квот вилову суб'єктам господарювання були передані від Міністерства екології та природних ресурсів до Державного агентства рибного господарства України. У контексті розгляду поставлених задач у сфері вирішення питання створення системи управління рибним господарством, охороною та відтворенням водних живих ресурсів необхідно звернути увагу на те, що не менш важливо – забезпечити належне збереження місць їх існування, тобто самих водних об'єктів. Дана пропозиція знайшла своє відображення в проекті закону України «Про введення заборони (мораторію) на промисловий вилов водних живих ресурсів на деяких водоймах України» від 27.07.2015 р. № 2454а. Закон вводить заборону (мораторій) на здійснення промислового рибальства на деяких рибогосподарських водних об'єктах України починаючи з 2016 р. Дане відтермінування необхідне для визначення саме тих водойм, на яких має бути запроваджена заборона; для проведення аналізу чинників негативного впливу на екосистему, що дасть можливість визначити комплекс ефективних управлінських рішень; для проведення соціально-економічного аналізу стану рибальства, а також для здійснення низки організаційних заходів щодо введення заборони на здійснення промислового рибальства на водних об'єктах та розроблення Програми створення нових робочих місць для забезпечення зайнятості населення, яке вивільниться при набранні чинності цього закону. Крім того, у проекті закону передбачено здійснення державного нагляду (контролю) за додержанням законодавства про охорону, використання та відтворення риби та інших водних живих ресурсів щодо промислового рибальства, вилову водних біоресурсів у науково-дослідних,

науково-промислових, дослідно-конструкторських цілях з метою з'ясування їх санітарно-епідеміологічного стану (дослідний вилов), контрольного вилову для визначення їх стану та запасів, меліоративного вилову з метою формування їх оптимального видового та вікового складу на водоймах, здійснення промислового, любительського спортивного рибальства, а також додержання мораторію на здійснення промислового рибальства, проводить центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів. Вказані заходи уповільнять процеси європейської інтеграції, оскільки не відповідають загальному курсу реформ в Україні на дерегуляцію, дублюватимуть функції центрального органу виконавчої влади з питань рибного господарства (Держрибагентства) та створять нові проблеми з управління рибним господарством. Саме ст. 6 Закону України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» чітко визначає місце в усіх центральних органах виконавчої влади України з питань управління національним рибним господарством. Передача функцій державного нагляду (контролю) у сфері рибного господарства та рибної промисловості, охорони, використання та відтворення водних живих ресурсів, регулювання рибальства, взаємодії органів контролю та нагляду у сфері рибного господарства України від Держрибагентства іншому відомству суттєво ускладнить, а в деяких випадках унеможливить реалізацію положень ст. ст. 6, 295, 407, 408, 409 Угоди про асоціацію між Європейським Союзом і Україною [36].

Стратегія Комісії «Про сталий розвиток європейської аквакультури», затверджена в 2009 р., яка була затверджена Радою і схвалена Європейським парламентом, наголошує на необхідності створення та просування рівних умов в якості основи для сталого розвитку аквакультури.

Згідно з Угодою про асоціацію, Україна та Сторона ЄС спільно працюють над збереженням і управлінням водними живими ресурсами, проводять боротьбу з непідзвітним та нерегульованим рибальством, а також розширюють міжнародне співробітництво в Чорному морі.

Враховуючи окреслені напрями співпраці, у 2016 році оцінено запаси пелагічних та демерсальних риб Чорного моря у рамках впровадження проекту BlackSea4Fish. Отримано інформацію про можливість участі у виконанні міжнародних облікових зйомок у Чорному морі для отримання якісних біологічних даних. Набула чинності Лист-угода від 25 жовтня 2016 р. щодо реформування органів рибоохорони України між Державним агентством рибного господарства України і Продовольчою та сільськогосподарською організацією ООН (ФАО) щодо реалізації проекту «Технічна допомога веденню відповідального рибальства і сталої аквакультури».

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ РИБОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ

2.1 Аналіз тенденцій розвитку рибпромислового комплексу України

Дослідження перспективних напрямів розвитку рибного господарства з метою посилення продовольчої безпеки і, як наслідок, підвищення рівня конкурентоспроможності галузі на даний час дуже актуальні, оскільки зміни в структурі добування водних біоресурсів, спричинені дією політичних факторів (зменшення частки видобутку у виключних (морських) економічних зонах інших держав – у 2016р. 58% рівня 2010р.; та відкритому морі – у 2014р. лише 18% рівня 2010р.) обумовлюють перегляд пріоритетів в напрямку розвитку внутрішнього рибного господарства, продуктивність якого обмежена (з 2000р. по 2016р. коливання в межах 37396-45695 т).

Аналіз динаміки видобутку водних біоресурсів в Україні (табл. 2.1, рис.2.1) показав що у 2017 році в порівнянні із 2000р. відбулось скорочення видобутку водних біоресурсів на 74%, причому на 10% збільшився видобуток водних біоресурсів у внутрішніх водних об'єктах, що безумовно є позитивною тенденцією, однак викликаною поточною необхідністю покриття дефіциту за рахунок скорочення на 25% добування у виключній морській зоні України. Оскільки дані щодо добування водних біоресурсів у відкритому морі та виключній морській економічній зоні інших держав є конфіденційними, то методом виключення скорочення видобутку сягає сумарно до 60%. Загальна динаміка за цією складовою цілком негативна із деякою стагнацією, спричиненою досягненням нижньої межі добування.

Таблиця 2.1

Добування водних біоресурсів в Україні, т

Роки	усього	у т.ч. за видами водойм				У т.ч. риби
		у внутрішніх водних об'єктах	у виключній (морській) економічній зоні України	у виключних (морських) економічних зонах інших держав	у відкритому морі	
2000	350087	38210	56990	175033	79854	346699
2005	265585	37396	61176	149622	17391	234185
2010	218681	38364	69725	110592	-	215017
2011	211182	37574	74870	98738	-	205285
2012	203926	41569	63454	98903	-	195490
2013	225802	45695	78848	96578	4681	216354
2014 ¹	91252	39612	22181	20263	9196	80958
2015 ¹	88552	38507	34205	... ²	... ²	73963
2016 ¹	88443	40754	40335	... ²	... ²	78490
2017*	92645	42176	42520	... ²	... ²	81875
2017/2000	0,26	1,10	0,75	-	-	0,24
2017/2005	0,424	1,099	0,610	-	-	0,381
2017/2015	1,046	1,095	1,243	-	-	1,107

Примітки: ¹ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя.

² Дані не оприлюднюються з метою забезпечення виконання вимог Закону України "Про державну статистику" щодо конфіденційності інформації.

Джерело: [15].

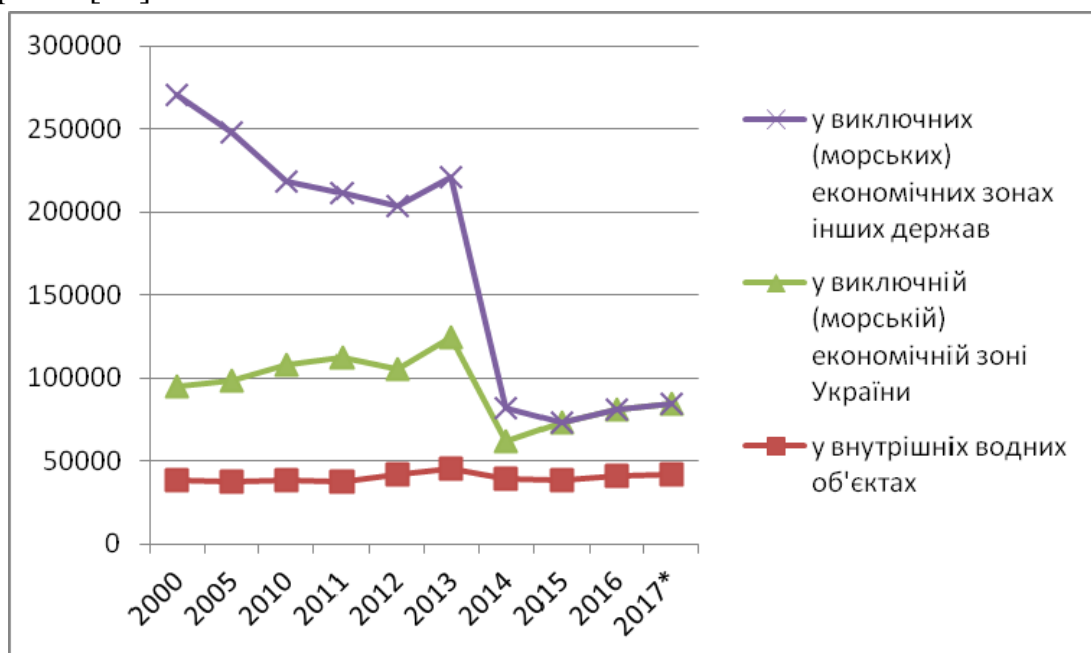

Рис.2.1. Динаміка добування водних біоресурсів в Україні, тон

У 2017 році в порівнянні із 2015р. відбулось загальне зростання видобутку водних біоресурсів на 4,6%, причому на 9,5% збільшився видобуток водних біоресурсів у внутрішніх водних об'єктах та на 23,4% зросло добування водних біоресурсів у виключній морській зоні України.

Структура добування водних біоресурсів за категоріями водних об'єктів представлена в табл. 2.2 і на рис.2.2. Протягом 2014-2016рр. зростає частка обсягу добування водних біоресурсів у внутрішніх водних об'єктах із 43,4% до 46,1% (зростання на 2,7%), зокрема за рахунок зростання добування водних біоресурсів у прісноводних об'єктах – загальне на 1,4% (сформоване зростанням частки добування в озерах на 0,5%, у річках на 1%, у водосховищах – на 4,6%, та скорочення частки добування у ставках та інших водних об'єктах на 4,7%).

Таблиця 2.2

Структура добування водних біоресурсів

	2014	2015		2016		2016/2015
	%	т	%	т	%	
Водні біоресурси – усього	100	88552	100,0	88443	100,0	0,999
у тому числі добуті:						
у внутрішніх водних об'єктах	43,4	38507	43,5	40754	46,1	1,058
з них						
у прісноводних водоймах – усього	42,8	37317	42,1	39099	44,2	1,048
в озерах	3,1	2749	3,1	3148	3,6	1,145
у річках	1,6	1804	2,0	2285	2,6	1,267
у водосховищах	11,1	11104	12,5	13905	15,7	1,252
у ставках та інших водних об'єктах	27,0	21660	24,5	19761	22,3	0,912
у виключній (морській) економічній зоні України	24,3	34205	38,6	40335	45,6	1,179
у виключних (морських) економічних зонах інших держав та у відкритому морі	32,3	15840	17,9	7354	8,3	0,464

Джерело: [32].

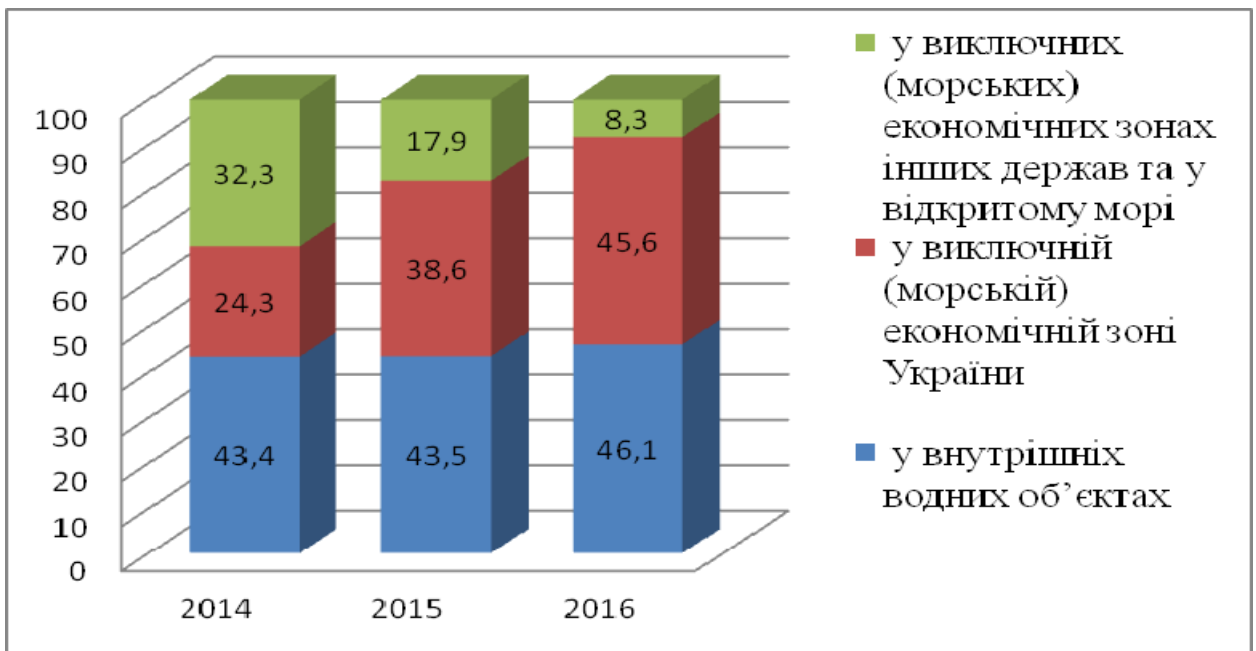

Рис.2.2. Структура добування водних біоресурсів

Частка обсягу добування водних біоресурсів у виключній (морській) економічній зоні України протягом 2014-2016рр. зросла на 21,3%, майже в 1,9 рази, а у виключній (морській) економічній зоні інших держав та у відкритому морі – скоротилась з 32,3% в 2014 році до 17,9% у 2015р. та у 2016 році склала лише 8,3% в структурі добування водних біоресурсів (загалом скорочення на 24% та майже у 3,89 рази).

Регіональну диференціацію добування водних біоресурсів за рибогосподарськими водними об'єктами представлено в табл. 2.3.

Протягом 2015-2016рр. відбулось незначне скорочення загального обсягу добування водних біоресурсів (на 0,01%).

Зростання обсягу добування відбулось в областях: Дніпропетровській на 41,7%, Закарпатській – на 84,6%, Запорізькій – на 25,1%, Кіровоградській – на 15,1%, Полтавській – на 39,3%, Рівненській – на 21,5%, Тернопільській – на 18,4%, Херсонській – на 56,6% та Хмельницькій – на 10,9%.

Таблиця 2.3

Регіональна диференціація добування водних біоресурсів
за рибогосподарськими водними об'єктами, т

	Добуто – усього		2016/2015	Чд*	Із загального обсягу добуто			
	2015	2016			у внутрішніх водних об'єктах		у виключній (морській) економічній зоні України	
					2015	2016	2015	2016
Україна	88552	88443	0,999	1	38507	40754	34205	40335
Вінницька	2037	1990	0,977	0,023	2037	1990	□	□
Волинська	772	539	0,698	0,006	772	539	□	□
Дніпропетровська	2035	2884	1,417	0,033	2035	2884	□	□
Донецька	6362	4935	0,776	0,056	2107	2345	4255	2590
Житомирська	609	456	0,749	0,005	609	456		□
Закарпатська	402	742	1,846	0,008	402	742	□	□
Запорізька	22522	28167	1,251	0,318	1401	1577	21121	26590
Івано-Франківська	610	561	0,920	0,006	610	561	□	□
Київська	3653	... ¹			... ¹	... ¹	... ¹	... ¹
Кіровоградська	1832	2109	1,151	0,024	1832	2109	□	□
Луганська	... ¹	200		0,002	... ¹	200	□	□
Львівська	809	777	0,960	0,009	809	777	□	□
Миколаївська	1934	1856	0,960	0,021	1708	1502	226	354
<i>Одеська</i>	<i>22245</i>	<i>17500</i>	<i>0,787</i>	<i>0,198</i>	<i>5077</i>	<i>6186</i>	<i>3755</i>	<i>3960</i>
Полтавська	1113	1550	1,393	0,018	1113	1550	□	□
Рівненська	520	632	1,215	0,007	520	632	□	□
Сумська	2534	2310	0,912	0,026	2534	2310	□	□
Тернопільська	239	283	1,184	0,003	239	283	□	□
Харківська	1248	774	0,620	0,009	1248	774	□	□
Херсонська	4530	7095	1,566	0,080	2461	2673	2069	4422
Хмельницька	479	531	1,109	0,006	479	531	□	□
Черкаська	5856	6230	1,064	0,070	5856	6230	□	□
Чернівецька	1081	568	0,525	0,006	1081	568	□	□
Чернігівська	1055	656	0,622	0,007	1055	656	□	□

*Чд – частка добування в області

Складено автором на основі аналізу даних офіційної статистики

Незначне скорочення добування водних біоресурсів (до 10%) спостерігалось протягом аналізованого періоду у Вінницькій (на 2,3%), Івано-Франківській (на 8%), Львівській (на 4%), Миколаївській (на 4%) і Сумській (на 8,8%) областях. До 25% скорочення добування водних біоресурсів спостерігалось протягом аналізованого періоду в трьох областях,

а саме в Донецькій (на 22,4%), Житомирській (на 25,1%) та Одеській (на 21,3%).

Суттєве скорочення добування водних біоресурсів спостерігалось протягом аналізованого періоду в таких областях як: Волинська (на 30,2%), Харківська (на 38%), Чернівецька (на 47,5%), Чернігівська (на 37,8%).

Безумовними лідерами щодо видобутку водних біоресурсів (за даними табл. 2.3, представлено графічно на рис.2.3) в Україні є Запорізька область, частка якої в загальному видобутку складає 31,8% та Одеська область – частка якої – 19,8%. Внесок від 5 до 10% в загальний обсяг добування водних біоресурсів характерний для таких областей як Донецька (5,6%), Херсонська (8%) і Черкаська (7%) області.

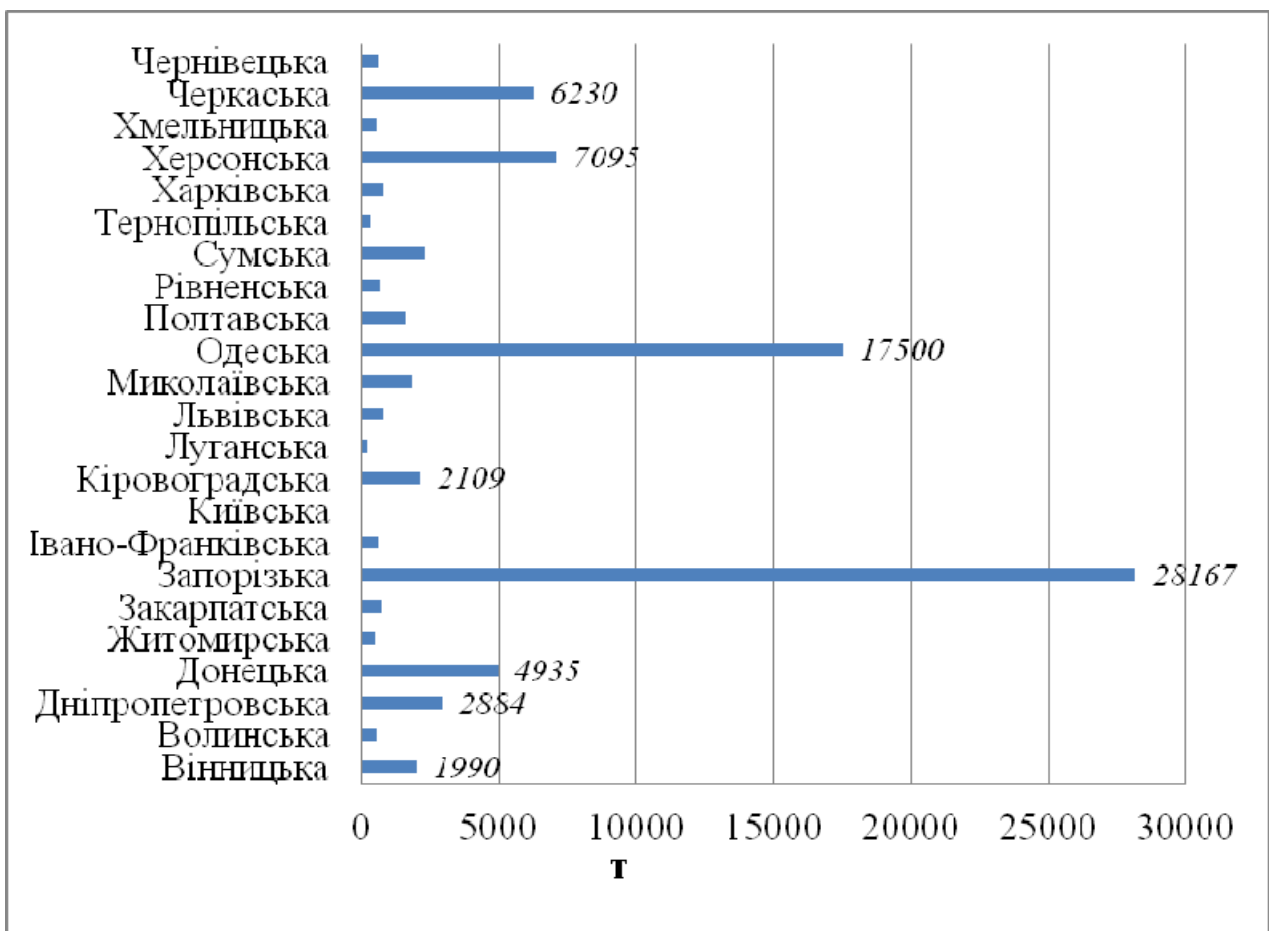

Рис.2.3. Регіональна диференціація добування водних біоресурсів

Внесок незначний у Вінницькій (2,3%), Дніпропетровській (3,3%), Кіровоградській (2,4%), Миколаївській (2,1%), Сумській (2,6%) областях. Внесок інших областей менший за 2%, тобто рибне господарство в них фактично не розвивається.

Одеська область є перспективним приморським регіоном із значною можливістю нарощування й використання рибогосподарського потенціалу. Внесок Одеської області в загальні обсяги добування водних біоресурсів в динаміці представлений в табл.2.4 та на рис.2.4.

Таблиця 2.4

Динаміка добування водних біоресурсів в Одеській області, т

	1995	2000	2005	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Україна	40019 1	35008 7	26558 5	25685 3	21868 1	21118 2	20392 6	22580 2	9125 2	8855 2	8844 3
Одеська область	68120	31512	23258	48979	19527	10150	10318	9700	8894	2224 5	1750 0
Частка добування ВБ в Одеської області	0,17	0,09	0,088	0,191	0,089	0,048	0,051	0,043	0,097	0,251	0,198

У 1995 році внесок Одеської області у загальний видобуток водних біоресурсів складав 17%. Протягом наступних 10 років спостерігалось скорочення внеску регіону. В 2009 році внесок області перевищив частку у базовому періоді й знов динаміка набула негативних тенденцій в 2013 році сягнув найнижчого значення на рівні 4,3%. З обранням Україною нового курсу та проведенням низки реформ в аграрному секторі взагалі та у рибному господарстві зокрема зявилися позитивні зрушення у зростанні внеску області у видобуток водних біоресурсів, так у 2015 році показник перевищив 25%, а у 2016 – знов скоротився до рівня у 19,8%.

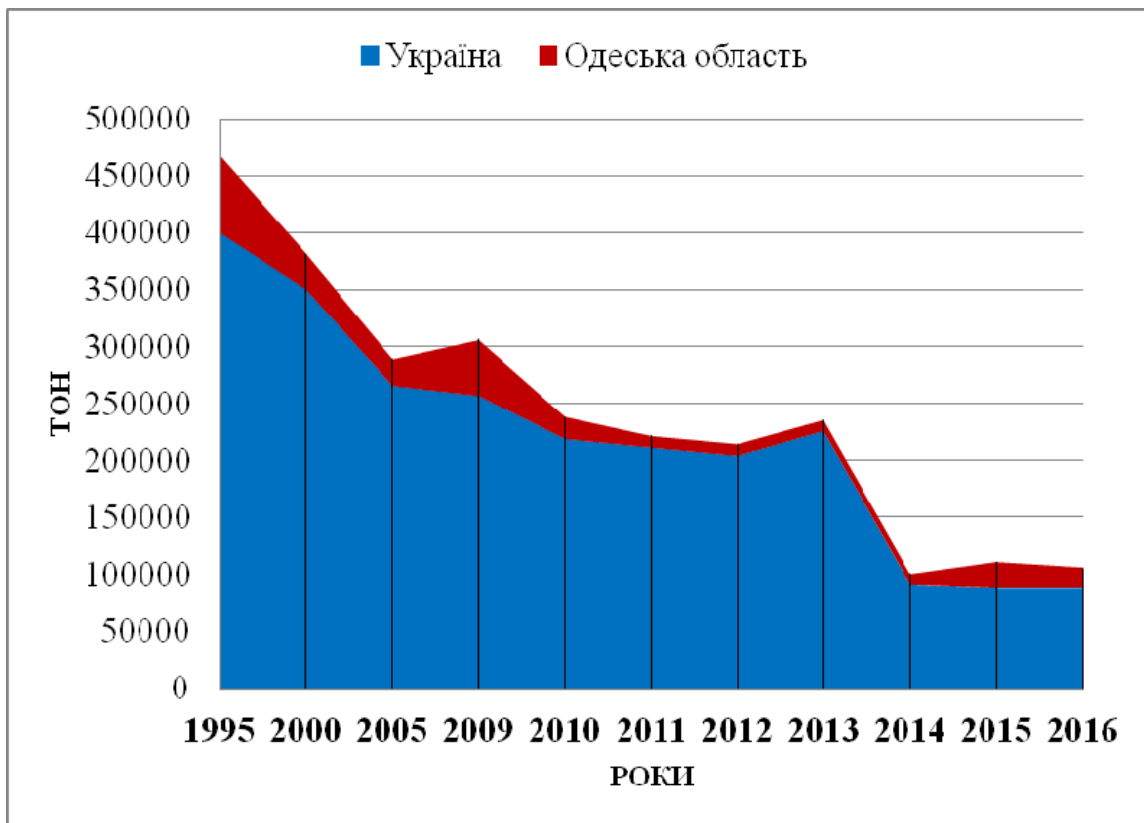

Рис.2.4. Динаміка добування водних біоресурсів в Одеській області в порівнянні із загальними тенденціями по Україні

Таким чином на сьогодні рівень добування водних біоресурсів в Україні не спроможний повною мірою забезпечити потреби населення у рибі та рибній продукції, надходження риби на внутрішній ринок за рахунок імпорту сягає 80%,м тобто ринок риби є імпортозалежним (табл. 2.5, 2.6). З 2011р. до 2013р. річний обсяг імпорту риби і морепродуктів на ринок України демонстрував тенденцію до зростання обсягів (з 287378,3 до 333443,4 т), зокрема, риби свіжої або охолодженої та замороженої, а також окремих її видів в переробленому виді — рибного філе, рибних консервів й ікри. Зменшення спостерігалось лише в окремих товарних підгрупах — живій рибі, сушеній і копченій та ракоподібних.

Протягом 2014-2015 років падіння купівельної спроможності українців призвело до значного скорочення обсягу імпорту риби та рибної продукції, так у 2014 році було ввезено на 22,2% менше риби і рибної продукції ніж у

2013 році, а у 2015 – на 25,9% менше ніж у 2014 році. А протягом 2016 року в Україну було ввезено 243919,8 т риби, рибної продукції та інших водних безхребетних на загальну суму 345,9 млн дол. США, що на 26,9% більше ніж у 2015 році, порівняно із 2014 роком на 6% менше та на 26,8% менше у порівнянні з 2013 роком.

Таблиця 2.5

Динаміка експортно-імпортних операцій за статтею «Риба свіжа, охолоджена, або морожена»

	Експорт		Імпорт		Сальдо	
	т	млн.дол.США	т	млн.дол.США	т	млн.дол.США
2011	18345,4	15,9	287378,3	390,0	-269032,9	-374,1
2012	17484,3	14,4	328353,6	564,6	-310869,3	-550,2
2013	14864,7	12,4	333443,4	685,5	-318578,7	-673,1
2014	20499,0	17,6	259297,6	476,9	-238798,6	-459,3
2015	2873,5	2,5	192118,6	251,0	-189245,1	-248,5
2016	1410,5	2,2	243919,8	345,9	-242509,3	-343,7

Обсяг внутрішнього продовольчого споживання за даними держкомстату у 2015 році склав 367 тис.т риби і рибопродуктів (у 2012р. – 620 тис.т), таким чином, імпортозалежність за показником «риба і рибі продукти» у 2015 році становила 64,6% (у 2012р. – 71,1%).

*Ємність внутрішнього ринку окремих продуктів відстежується у динаміці та визначається у натуральному виразі як добуток споживання певного продукту та середньорічної чисельності населення. Продовольча незалежність за окремим продуктом визначається як співвідношення між обсягом імпорту окремого продукту у натуральному виразі та ємністю його внутрішнього ринку.

У 2014 році експорт риби, рибної продукції та інших водних біоресурсів складав 20,5 тис.т. У 2015 року показник експорту риби, рибної продукції та інших водних біоресурсів, зменшився на 85,9% у порівнянні з 2014 роком, у 2016 в порівнянні із 2015 скорочення відбулося на 50,9%, а в

порівнянні із 2014 роком – на 93,1%, що спричинено заборонаю на ввезення рибних консервів до Росії.

Таблиця 2.6

Експортно-імпортні операції із рибогосподарською продукцією в країні,
млн.дол.США

Риба і ракоподібні	Експорт						Імпорт					
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Україна	19,7	18,8	20,3	27,4	13,0	17,0	505,5	687,7	831,0	594,9	291,1	409,9
Одеська обл.	0,0795	0,071	0,6192	0,0668	0,1076	*	28,219	70,406	116,77	37,57	9,237	*
Частка Одеської області	0,004	0,004	0,031	0,002	0,008	*	0,056	0,102	0,141	0,063	0,032	*

Примітки: * - дані відсутні на момент проведення дослідження.

Частка Одеської області у загальному обсягу експортних операцій з рибогосподарською продукцією у 2013 році склала 3,1%, у 2014 році скоротилась до 0,2%, у 2015 році із склала 0,8%, часта в загальному обсязі імпортних операцій у 2013 році склала 14,1%, у 2014 році – 6,3%, у 2015 – 3,2%, такі дані свідчать про низьку ефективність використання рибогосподарського потенціалу області.

2.2 Проблеми розвитку рибпромислового комплексу України

На шляху до екологоорієнтованого розвитку рибпромислового комплексу України необхідно вирішити низку проблемних питань. Основними проблемами є такі.

Інституціональні:

- законодавча неврегульованість механізмів перспективного розвитку рибогосподарського комплексу;
- недостатнє врахуванням специфіки рибної галузі у правовому полі;

- низький рівень інституційної спроможності центрального органу виконавчої влади у сфері рибного господарства для вирішення питань регулювання рибальства;

- недосконалість повноважень та недоліки статусу органів державної рибоохорони;

Техніко-технологічні:

- відсутність сучасного інспекційного флоту, що відповідає стандартам функціонування аналогічної структури в рамках Європейського Союзу;

- занепад механізмів державного регулювання функціонування рибогосподарського комплексу;

- відсутність належної сертифікації готової та переробленої рибної продукції та водночас наявність технічних бар'єрів на її шляху на світові ринки;

- відсутність сертифікації ланцюгів постачання;

- надзвичайно слабка конкурентоздатність на зовнішніх ринках товарів рибного господарства вітчизняного виробництва;

Фінансово-економічні:

Недостатнє фінансування державою розвитку рибного господарства взагалі, (табл.2.7), навіть дані щодо капітальних інвестицій у рибн господарство відсутні в офіційній статистиці;

- недостатнє фінансування державою витрат на участь України в міжнародних організаціях з управління рибальством у певних районах Світового океану;

- відсутність державної підтримки реформування флоту рибного господарства;

- відсутність субсидювання різних напрямів господарської діяльності (зокрема субсидювання вартості пального, забезпечення логістики тощо);

- незадовільне фінансово-економічне становище підприємств галузі;

- низький відсоток продукції з високою доданою вартістю.

Таблиця 2.7

Капітальні інвестиції за видами економічної діяльності

Освоєно (використано) капітальні інвестиції	2012		2014		2015		2016		січень-березень 2017 року	
	тис.гр н	у % до загальн ого обсягу	тис.гр н	у % до загальн ого обсягу	тис.гр н	у % до загальн ого обсягу	тис.гр н	у % до загальн ого обсягу	тис.г рн	у % до загальн ого обсягу
Усього	25392 12	100,0	26671 40	100,0	37550 11	100,0	51760 76	100,0	9519 31	100,0
Сільське, лісове та рибне господарст во	35575 4	14,0	50368 9	18,9	85958 6	22,9	13054 19	25,2	3170 96	33,3
Сільське господарст во, мисливств о та надання пов'язаних із ними послуг	31086 1	12,2	45155 2	16,9	73893 0	19,7	11969 26	23,1	3026 91	31,8
Рибне господар ство	—	—	...	...	...	...	...	...	—	—
Лісове господар ство та лісозаготі влі	44893	1,8	...	...	...	...	...	...	1440 5	1,5
Залишок на лісове та рибне господарст ва (методом виключенн я)	44893	1,8	52137	2	12065 6	3,2	10849 3	2,1	1440 5	1,5

¹ Дані вилучено з метою забезпечення виконання вимог Закону України "Про державну статистику" щодо конфіденційності інформації".

Інфраструктурні:

- відсутність фінансування розбудови структури ринку рибного господарства, яка передбачає прозорий механізм видобування та реалізації риби та інших водних живих ресурсів;

- відсутність координації між секторами національної економіки, залучених у процес рибогосподарського виробництва, зокрема транспорту та логістики;

- адекватної кількості холодильних потужностей, переробних потужностей та складських приміщень;

- відсутність ефективних механізмів організації вертикальної та горизонтальної співпраці між галузевими громадськими організаціями, органами місцевої виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, заінтересованими центральним органами виконавчої влади та центральним органом виконавчої влади у сфері рибного господарства;

- відсутність забезпечення рибницьких господарств якісними рибними комбікормами вітчизняного виробництва;

- недостатність відтворення кадрового потенціалу для забезпечення потреб управління та функціонування галузі

Екологічні:

- зменшення кількості та погіршенням екологічного стану нерестовищ;

- забруднення рибогосподарських водних об'єктів;

- нерегульований вилов;

- висушування багатих на рибні запаси річкових заплав та боліт;

- прибережна урбанізація;

- розвиток туризму [1, с.103, 37].

Таким чином, головною проблемою в розвитку рибного господарства є недосконалість законодавства, яке фактичне не працює та значна корумпованість даної сфери. Багато повноважень Держрибагенства є декларативними, яке має власну зону відповідальності за якість та безпеку рибної сировини, відповідно до законодавства. Ця відповідальність в першу чергу стосується походження рибної сировини, її існування, якості води у відповідному водоймі, технологічного обладнання рибоприймального

пункту. Створення рибоохоронного патруля не сприяло зменшенню кількості випадків браконьєрства.

Основними причинами, що призвели до зниження ефективності рибпромислового комплексу є послаблення державного регулювання цієї галузі та її підтримки, поглиблення диспаритету цін на промислову і рибну продукцію, відсутність прийнятних умов кредитування, порушення еквівалентності міжгалузевого обміну, погіршення матеріально-технічного постачання, штучний відрив економіки рибного господарства від фінансової системи, що практично позбавило організаційно-господарські структури необхідних умов для їх ефективного функціонування.

Недосконалими залишаються умови використання водних ресурсів, що негативно впливає на екологічний стан водойм, відтворення рибних запасів та економіку рибного господарства. Вирощування риби на підприємствах здійснюється при частковому застосуванні штучних комбікормів, а їх виробництво і використання з року в рік зменшується. Разом з тим темпи зменшення вирощування риби значно нижчі, ніж витрачання кормів. Це пояснюється тим, що за згаданий період питома вага рослиноїдних риб, які не потребують комбікорму, зросла з 14 до 40 %.

Значною мірою на зниження виробництва рибної продукції впливає незадовільний стан технологічного обладнання для переробки риби, дорожнеча енергоносіїв, зниження наважки і якості риби, яка йде на переробку, що призводить до підвищення собівартості виробленої продукції.

Рибницькі підприємства об'єднання „Укррибгосп” є основними постачальниками прісноводної риби внутрішніх водойм на ринок України. Значний спад виробництва риби тут стався внаслідок зменшення обсягів зариблення нагульних площ, зниження рибопродуктивності нагульних та вирощувальних ставів, що пов'язано зі зменшенням щільності посадки на 1 га, обсягів використання спеціальних кормів та внесення мінеральних

добрив, а також з організаційними проблемами, ситуацією на ринку збуту; погіршилась якість товарної продукції – зменшилась середня маса риби, рівень білків та жиру в її тканинах, смакова якість риби. Всі ці негаразди пов'язані з недостатньою забезпеченістю господарств кормами, матеріальними ресурсами, дефіцитом обігових коштів, високим рівнем податків, дорожнечою енергоресурсів, машин та устаткування, низькою платоспроможністю населення, конкуренцією з боку бізнесових структур тощо.

Особливої уваги вимагає відновлення та розвиток форелівництва у країні на промисловій основі. Для цієї мети повинні бути використані класичні ставові спеціалізовані холодноводі рибоводні господарства, індустріальні господарства, що використовують відпрацьовану теплу воду ТЕС, ДРЕС, АЕС, а також садкові господарства розміщені у прісних водоймах. Перспективу представляє організація фермерських господарств на екологічно чистих річках, струмках, джерелах, віддалених від джерел промислового забруднення. В основі розвитку форелівництва повинний бути закладений біологічний потенціал культивованих видів. Передбачається досягнення фореллю товарної маси не менш 1 кг, що дозволить ефективно її переробляти. Одночасно слід вирішувати питання одержання харчової червоної ікри. У цьому зв'язку необхідне проведення спрямованої селекційно-племінної роботи, пов'язаної зі створенням порід, типів, ліній, що мають високу продуктивність, а також роботи по спрямованому регулюванню статі риб; удосконаленням технології відтворення об'єктів холодноводної аквакультури для реалізації їхнього генетичного потенціалу; глибокою переробкою одержуваної цінної сировини і розширенням асортименту цієї продукції; відновленням і реконструкцією матеріально-технічної бази господарств. Такі роботи найбільш раціонально проводити у

регіонах України, де холодноводне господарство функціонує в даний час чи функціонувало у минулому, але матеріально-технічна база залишилася.

Концептуального підходу в Україні вимагає розвиток товарного осетрівництва. В основі становлення повинно бути закладено прискорений розвиток товарного осетрівництва, створення доместикованих колекційних стад об'єктів осетрівництва різного призначення, у тому числі рідких і зникаючих видів осетрових риб у іхтіофауні України. Розвиток товарного осетрівництва на першому етапі робіт повинен базуватися у рибоводних господарствах, в основному, на завезеному рибопосадковому матеріалі (бестер і інші гібриди, ленський осетер, веслоніс та ін.) з одночасним проведенням робіт зі створення ремонтно-маточних стад об'єктів товарного осетрівництва. Значне місце в реалізації цього напрямку приділяється індустріальному тепловодному садковому і басейновому вирощуванню товарних осетрових риб. Саме в умовах цих господарств, на базі існуючих і новостворених потужностей, можливе відпрацювання методів прискореного дозрівання осетрових риб, спрямованого формування їхньої статі і одержання такої делікатесної продукції, як чорна ікра.

Разом з тим всього вищевикладеного можна досягти за рахунок інтенсивних методів вирощування. Інтенсифікація рибного господарства – це концентрація матеріальних, трудових і грошових ресурсів на одиницю ставової площі при раціональному використанні їх з метою одержання максимального виходу рибної продукції високої якості та з низькою собівартістю. При розробці технології вирощування риби необхідно враховувати умови середовища. Тому інтенсифікаційні заходи мають бути спрямовані перш за все на поліпшення середовища вирощування риби та підвищення продуктивності водної площі. Інтенсифікаційні заходи включають меліорацію, хімізацію, годівлю риби, лікування та профілактику захворювань, механізацію та автоматизацію виробничих процесів тощо.

2.3 Проблеми розвитку рибпромислового комплексу Одеської області

Одеський регіон має значний фонд природних водойм – лиманів, озер, загальна площа яких становить біля 200 тис. га., акваторій пониззя Дністра, Дунаю та північно-західної частини Чорного моря. Протягом десятиріч Одеська область займає друге місце в Україні за обсягами вилову риби та морепродуктів і є найперспективнішим та найважливішим рибогосподарським регіоном держави. За останні десятиріччя внаслідок великого антропогенного навантаження на водне середовище, активізації господарської діяльності у прибережних зонах північно-західної частини Чорного моря, лиманів та річок, нераціонального використання водних живих ресурсів зменшився якісний та кількісний склад популяцій риби, безхребетних та водоростей. Повністю припинено добування червоної водорості, філофори, запаси якої у 70-80 роках минулого століття оцінювались близько 3 млн. тонн і видобуток якої складав біля 20 тис. тонн щорічно.

Таке саме становище спостерігається відносно молюсків Чорного моря, в тому числі і мідії. Часті літні замори, шкідливі знаряддя промислу привели до значного погіршення стану мідійних поселень у північно – західній частині моря. За останні 40-50 років в наслідок нераціонального промислу, браконьєрства, зарегулювання основних річок півдня України та інших негативних факторів зменшилось до небезпечного рівня маточного поголів'я осетрових видів риб.

Складові рибпромислового комплексу Одеської області наведені на рис.2.4.

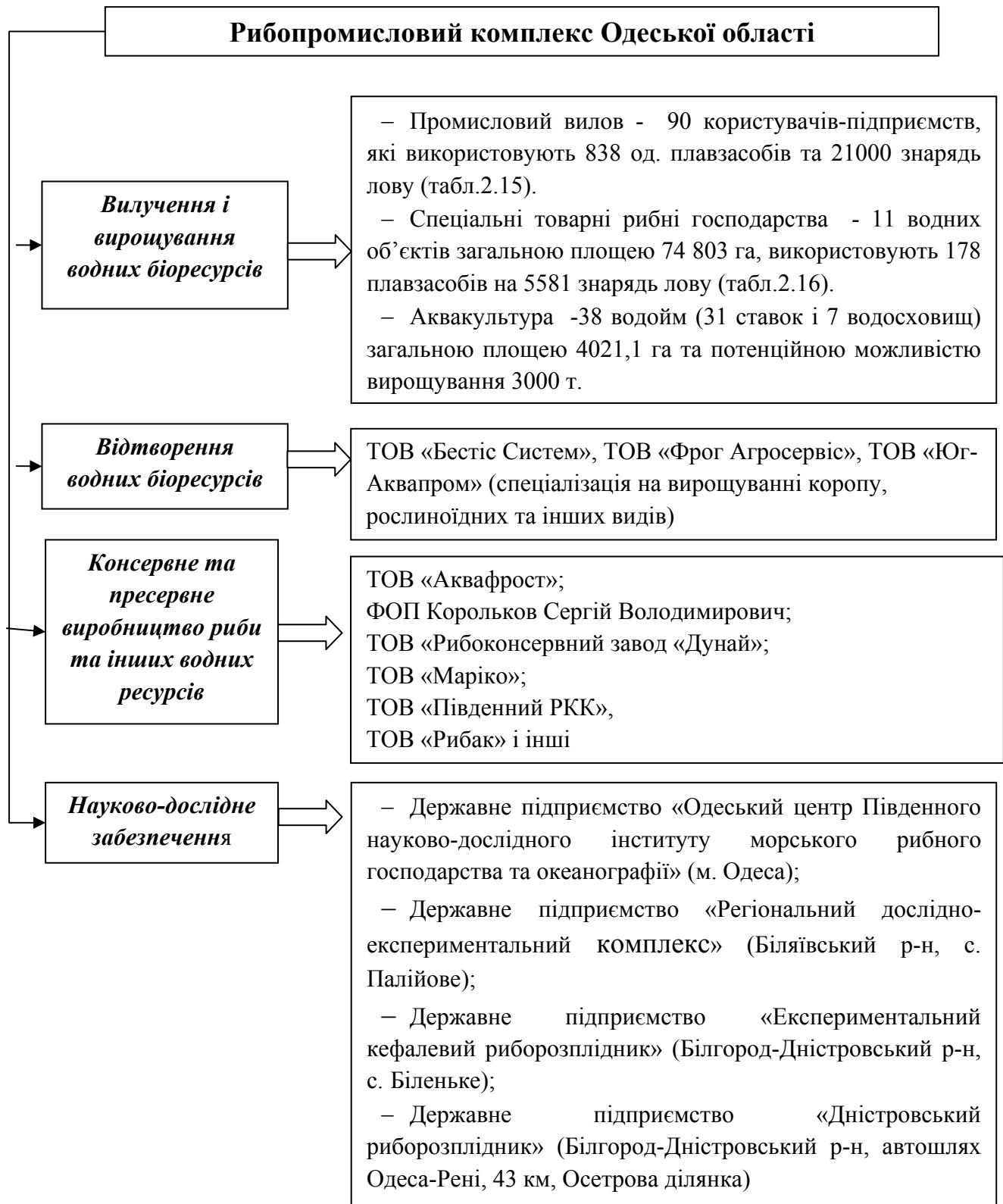

Рис. 2.5. Складові рибопромислового комплексу Одеської області

Так, в Одеській області промисловим виловом займаються 90 користувачів-підприємств, які використовують 838 од. плавзасобів та 21000 знарядь лову. Спеціальні товарні рибні господарства використовують 11 водних об'єктів загальною площею 74 803 га, використовують 178 плавзасобів на 5581 знарядь лову. Для аквакультури використовується 38 водойм (31 ставок і 7 водосховищ) загальною площею 4021,1 га та потенційною можливістю вирощування 3000 т (табл.2.8, 2.9).

Консервне та пресервне виробництво риби та інших водних живих ресурсів в Одеській області здійснюють такі суб'єкти господарювання, як: ТОВ «Аквафрост», ФОП Корольков Сергій Володимирович, ТОВ «Рибоконсервний завод «Дунай», ТОВ «Маріко», ТОВ «Південний РКК», ТОВ «Рибак» і інші.

Відтворенням рибних ресурсів в Одеській області за ліцензіями займаються три підприємства: ТОВ «Бестіс Систем», ТОВ «Фрог Агросервіс», ТОВ «Юг-Аквапром», які спеціалізуються на вирощуванні коропу, рослиноїдних та інших видів.

Науково-дослідне забезпечення здійснюють Державне підприємство «Одеський центр Південного науково-дослідного інституту морського рибного господарства та океанографії» (м. Одеса), Державне підприємство «Регіональний дослідно-експериментальний комплекс» (Біляївський р-н, с. Палійове), Державне підприємство «Експериментальний кефалевий риборозплідник» (Білгород-Дністровський р-н, с. Біленьке), Державне підприємство «Дністровський риборозплідник» (Білгород-Дністровський р-н, автошлях Одеса-Рені, 43 км, Осетрова ділянка) [14, 16].

Таблиця 2.8

Промисловий вилов в Одеській області

Водний об'єкт	Перелік підприємств	Обсяг вилову
Чорне море	ДП «Експериментальний кефалевий риборозплідник», МВКП «ІСТР», ПМП «Альбіна», ПМП «Корсар», ПМП «Кунашир», ПП «ВКФ Маяки-2007», ПП «Дунай», ПП «Калкан», ПП «Олімп», ТОВ «Південна Бесарабія», ПП «Тилігул», ПП «Тилігул плюс», ПП «Ягуар-2005», РА ТОВ «Сарган», РАВК «Піскар», СВК «КРАП Заря-2», ТОВ «Меркурій Аква», ТОВ «Бора», ТОВ «Відродження», ТОВ «Красний рибак», ТОВ «Посейдон», ТОВ «Придунав'є», ПП «Брікк», ТОВ «Холод-Сервіс», ТОВ «фірма Ліман», ФОП Дунаєнко О.А., ФОП Кедровський В.Д., ФОП Моргун О.В., ФОП Харьковський С.В., ТОВ «Террапорт», ТОВ «Південні Берега», ТОВ «Озерне-2012», ТОВ «Кристал Південь», КРАП «Заря», ТОВ «Велк», ТОВ «Рибкомфлот-2».	1503,06 т
Річка Дунай	ПМП «Корсар», ПМП «Кунашир», ПП «Дунай», ПП «Екватор», ПП «Олімп», РАВК «Піскар», РБК «Новонекрасівський», СФГ «Дунайська нива», ТОВ «Вилковський рибзавод», ТОВ «Одеський осетринницький комплекс», ТОВ «Південна Бесарабія», ТОВ «Придунав'є», ТОВ «Кристал Південь», СФГ «Орхідея», ТОВ «Союзюгпром», ФОП Семененко В.М., ФОП Моргун О.В., ФОП Шевченко Г.П., МВКП «ІСТР», ТОВ «Південні Берега», ТОВ «Террапорт», ТОВ «Озерне-2012»	165,66 т
Пониззя р. Дністер з озерами та Дністровський лиман	ТОВ «Меркурій Аква», ДП «Експериментальний кефалевий риборозплідник», ПП «ВКФ Маяки-2007», ПП «Чорноморець ОВ», ПП «Дністер», ПП «Калкан», ПП «Ягуар-2005», РСК «Придністровець», СВК «КРАП Заря-2», КРАП «Заря», ТОВ «Красний рибак», ПП «Риболовне підприємство Вирішальний», ПП «Брікк», ТОВ «Тритон», ПП «Риболовецький союз Укррибекспорт», ТОВ «Холод-Сервіс», ТОВ «Кристал Південь», ФОП Кедровський В.Д., ФОП Кедровський П.Д., ФОП Андронакі В.Ф., ФОП Харьковський С.В.	
Кучурганське водосховище	РСК «Придністровець»	
Шаболатський лиман	ПП «Калкан», СВК «КРАП Заря2», ТОВ «ХТМО», ДП «Експериментальний кефалевий иброзплідник», ПП «Ягуар-2005»	13,53 т
Тилігульський лиман	ТОВ «фірма Ліман», ПП «Тилігул», ПП «Тилігул плюс», ПП «Чорноморець ОВ», ТОВ «Бора»	5,98 т

Таблиця 2.9

Спеціальні товарні рибні господарства Одеської області

Назва водного об'єкту	Площа	Підприємство	Забезпечення
Озеро Кагул	8,5 тис.га	ТОВ «РИФ-2012»	плавзасобів: 13 од. знарядь лову: 498 рибалок: 59
Озерна система Ялпуг-Кугурлуй	22,8 тис. га	ТОВ «Репіда»	плавзасобів: 51 од. знарядь лову: 2456 од. рибалок: 117
Озеро Катлабуг	6,5 тис. га	АРК «Придунайська нива»	плавзасобів: 13 од. знарядь лову: 213 од. рибалок: 43
Озеро Сасик	20,0 тис. га	ТОВ «ВМС-10»	плавзасобів: 66 од. знарядь лову: 1182 од. рибалок: 156
Озеро Китай	5,0 тис. га	ТОВ «Союзынпром»	плавзасобів: 16 од. знарядь лову: 122 од. рибалок: 47
Хаджибейський лиман	11,0 тис. га	ДП «РДЕК»	плавзасобів: 19 од. знарядь лову: 466 од. рибалок: 28
Дофіновський лиман	0,6 тис. га	ФГ «Восход»	плавзасобів: - знарядь лову: - рибалок:
Заплазське водосховище	0,177 тис. га	ТОВ Заплазське господарство	плавзасобів: - знарядь лову: 223 од. рибалок: - 10
Коханівський став	0,029 тис. га	ФОП Бакін Ю.В.	плавзасобів: - знарядь лову: 136 од. рибалок: 5
Кричунівські ставки	0,06 тис. га	ТОВ «КПЛ-ЛТД»	плавзасобів: - знарядь лову: 90 од. рибалок: 10
Адамівський став	0,019 тис. га	Правова корпорація	плавзасобів: - знарядь лову: 12 од. рибалок: 3
Перелітське водосховище	0,172 тис. га	ТОВ «рибальська Пристань»	плавзасобів: - знарядь лову: 183 од. рибалок: 6

У 2016 році користувачами водних біоресурсів в Одеській області було вилучено у рибогосподарських водоймах 5842 тонни риби та інших водних біоресурсів, що на 2409 тонни більше, ніж за минулий рік. Без урахування обсягів вилову водних біоресурсів на водоймах, де впроваджено режими

СТРГ (спеціальні товарні рибні господарства) – 3644,884 тонни, що на 1200 тонни менше, ніж у минулому році.

В тому числі вилов водних біоресурсів по Чорному морю склав 3699,4 тонни (що у порівнянні з минулим роком більше на 268,0 тонни), - по іншим внутрішнім водоймам (без СТГ) склав 2141 тонни (що у порівнянні з минулим роком більше на 728 тонни). Вилов водних біоресурсів у 2016 році по водоймах, які переведені на режим СТГ, складає 3644,8 тонни, що на 1200 тонни менше, ніж у 2015 році.

Вилов водних біоресурсів в Чорному морі у 2016 році склав 3699,4 тонни, що на 268 тонни більше, ніж у 2015 році. В загальному вилові водних біоресурсів основу складає шпрот – 45 % (1682,9 тонни). На другому місці – рапана – 29 % (1057,5 тонни). Далі слідують мідія – 14 % (510,45 тонни), азово-чорноморська хамса – 2 % (91 тонни), ставрида – 2,092 тонни, атерина – 3 % (92,74 тонни). Обсяги вилову камбали-калкан складають 128,3 тонни, квота освоєна на 65 %. Спостерігаючи динаміку вилову водних біоресурсів за останні 10 років можна відмітити, що вилов водних біоресурсів коливався від 3572,9 тонни у 2010 році до 8824,5 тонни у 2004 році. Вилов водних біоресурсів у 2016 році (3699,4 тонни) менше середньорічного.

Вилов шпроту 2016 році зменшився на 1682,9 тонни (у 2015 році – 2226,9 тонни, у 2014 – 2030) переважно за рахунок науково-дослідних ловів, які здійснюються Одеським Центром ПівденНІРО – 280,32 тонни у звітному році. Значно зменшився вилов хамси чорноморської – 91 тонни (у 2015 – 187,6 тонни, у 2014 – 109,7 тонни). Зменшився також, у звітному році вилов ставриди – 2,092 тонни (у 2015 – 1 тонна, у 2014 – 93 тонни).

Збільшився вилов бичків – 23,96 тонни (у 2015 – 12 тонни, у 2014 – 1,8 тонни), найвищій показник за останні 10 років (середньо багаторічний – 16,1 тонни). Значно збільшилось добування молюсків, зокрема рапани, якої було вилучено 1057,5 тонни (у 2015 році – 366,2 тонни, у 2014 році – 200,1 тонни),

що значно більше середньорічного показника (87,8 тонни). У 2016 році це найвищий показник за останні 10 років.

Виллов мідії становив 510,45 тонни (у 2014 році – 534,4 тонни, у 2014 році - 436,5 тонни). У 2016 році її вилов перевищує середньорічний – 256,1 тонни.

Спостерігаючи динаміку вилову водних біоресурсів за останні 10 років в річці Дунай можна відмітити, що вилов водних біоресурсів коливався від 309,5 тонни у 2004 році до 624,7 тонни у 2010 році. Середньо багаторічний вилов по водоймі складає 445,0 тонни. У 2016 році вилов складає 477,1 тонни, що на 237 тонни більше, ніж у 2015 році

Основу вилову в р. Дунай у 2016 році склав: дунайського оселедця – 341,7 тонни, або 72 %. Друге місце в уловах у 2016 році в р. Дунай займає сазан – 39,3 тонни - і складає 8 % від загального вилову водних біоресурсів. Обсяги вилову інших видів складають 13,1 %. Динаміка вилову водних біоресурсів у р. Дунай за останні 10 років показує, що з уловів, практично, зникли такі види, як пузанок, чехоня. Зменшився вилов практично всіх видів риби (білого амура, судака, ляща, карася, рибаця, щуки, білизни, плітки, плоскирки, окуня). Значно зменшився вилов сома, краснопірки.

Виллов водних біоресурсів у пониззі р. Дністер та Дністровському лимані у 2016р. становив 1555,9 т.. У порівнянні з 2015 роком обсяги вилову збільшилися на 702 тонни. Рибопродуктивність водойми у 2016 році склала 37,0 кг/га, проти 20,3 кг/га у 2015 році. Основну складову в об'ємі загального вилову у пониззі р. Дністер та Дністровському лимані складають: карась – 81 %, лящ – 9 %, оселедець – 3 %, тараня – 2 % від загального вилову водних біоресурсів. Вилов інших видів складає 18,5 %. Динаміка вилову водних біоресурсів у пониззі р. Дністер та Дністровському лимані за останні 10 років показує, що з уловів, практично, зникли такі види, як чехоня, білий амур, в'юн. Зменшився вилов судака, плоскирка, краснопірки, сома. Значно

зменшився вилов товстолобика. Збільшився вилов сазана, карася, білизни, ляща.

У 2016 році загальний вилов у Кучурганському водосховищі склав 18,8 тонни, що на 11 тонни більше, ніж у 2015 році. Рибопродуктивність водойми збільшилась у звітному році до 6,7 кг/га (у 2015 році – 3,0 кг/га). Спостерігаючи динаміку вилову водних біоресурсів за останні 10 років можна відмітити, що вилов водних біоресурсів коливався від 4,8 тонни у 2010 році до 17,4 тонни у 2006 році. Середньорічний вилов по водоймі складає 6,3 тонни. Останнім роком зменшився вилов окуня, плоскирки. Зникли в уловах краснопірка, шука, товстолобик, сазан та раки.

Вилов водних біоресурсів у Шаболатському лимані у звітному році збільшився на 50 тонн, у порівнянні з 2015 роком, та склав 39,8 тонни. Рибопродуктивність водойми у 2016р. 29,8 кг/га, у 2015р. цей показник був на рівні 12,69 кг/га.

Обсяги та середня вартість видобутку риби у 2016 році в Одеській області в порівнянні із тенденціями в цілому по Україні наведені в табл. 2.10.

З табл. 2.10 видно, що частка видобутку Одеської області в 2016 році в загальному обсягу по Україні за групою океанічних і морських риб – 12%, зокрема оселедцевих і анчоусових – 47,9%, ставридових і кефалевих – 69,3% (з них піленгасу 78,4%, атерини – 55,4%); з прісноводних риб – 13,6%, зокрема коропових – 13,5%, товстолобик – 15,8%, амур – 14,4%, окунь – 38,3%. Вартість добування даних видів від 60% до 33% від вартості взагалі по Україні. Однак наприклад індекс ціни добування бичка складає 1,6, тобто добування в області на 60% коштовніше ніж в цілому по Україні. Найбільш коштовне в області добування прохідних оселедцевих, індекс ціни добування яких складає 2,4, тобто перевищує середній рівень по Україні на 140%.

Таблиця 2.10

Обсяги та середня вартість видобутку риби у 2016 році

Види риби	Одеська область		Україна		Частка видобут. ОО	Індекс ціни добування
	обсяг добування, т	середня ціна добування, грн за 1 т	обсяг добування, т	середня ціна добування, грн за 1 т		
<i>Океанічні та морські риби</i> □ <i>усього</i>	3021	9811,1	25087	6452,7	0,120	1,520
Морські окуні, морські карасі, зубатки та інші близькі до них види	159	6233,5	19647	4978,9	0,008	1,252
з них бичок	77	8444,3	19507	4987,7	0,004	1,693
Оселедцеві, анчоусові	2095	5562,0	4376	8389,2	0,479	0,663
з них хамса	204	3410,2	2387	10228,9	0,085	0,333
Ставридові, кефалеві та інші близькі до них види	615	7833,9	888	15781,2	0,693	0,496
з них піленгас	465	7996,8	593	11609,1	0,784	0,689
Атерина	92	2774,0	166	5636,2	0,554	0,492
<i>Прісноводні риби – усього</i>	5271	6971,7	38851	17046,1	0,136	0,409
Коропові	4851	6877,7	35983	17073,2	0,135	0,403
Товстолобик	1718	7684,3	10877	16320,7	0,158	0,471
Короп, сазан	306	8314,8	9081	31295,4	0,034	0,266
Карась	2387	6152,1	7355	8210,6	0,325	0,749
Лящ	267	5831,8	3512	10493,6	0,076	0,556
Тараня (плітка)	43	8910,8	2847	10090,5	0,015	0,883
Плоскирка	49	6455,3	1194	6860,5	0,041	0,941
Амур	70	8353,3	485	25459,2	0,144	0,328
Інші види прісноводних риб	420	8059,8	2868	16705,8	0,146	0,482
Судак	169	10692,0	913	24568,8	0,185	0,435
Окунь	198	4772,0	517	8935,1	0,383	0,534
Сом	10	28278,8	293	31591,1	0,034	0,895
Щука	15	5635,1	271	30014,3	0,055	0,188
<i>Добування прохідних риб</i>	295	12527,2	14552	7803,2	0,020	1,605
Осетрові	3	110956,5	76	113538,0	0,039	0,977
Прохідні оселедці	292	11752,1	14123	4810,9	0,021	2,443
з них тюлька	171	2538,1	13977	4602,7	0,012	0,551

Для прискорення інноваційного розвитку рибпромислового сектору України та регіонів, забезпечення екологоорієнтованого розвитку галузі та в підсумку зміцнення продовольчої незалежності країни, слід перш за все, вирішити питання, які стосуються удосконалення господарського механізму управління рибною галуззю, активізації інноваційних та інвестиційних процесів в даній сфері, збереження середовища існування природних водних живих ресурсів.

Значну роль в даному процесі приділено науково-технічному забезпеченню та науковому супроводженню діяльності рибного господарства, напрями науково-дослідного забезпечення підвищення ефективності функціонування рибогосподарського комплексу Одещини наведені на рис.2.6, які поєднані із головними проблемами, що потребують вирішення в нашому регіоні.

Проблеми підвищення ефективності використання рибогосподарського потенціалу та альтернативи рішень щодо їх вирішення.

1. Внутрішнє виробництво комбікормів для інтенсивної аквакультури відсутнє.

Собівартість продукції за рахунок кормів для годівлі об'єктів аквакультури у структурі матеріальних витрат досягає 50–70% [11].

1.1. Будівництво спеціалізованого комбікормового заводу.

1.2. Імпорт комбікормів закордонних виробників «BioMar», «Aller Aqua».

Напрями науково-дослідного забезпечення:

1.1. Прогнозування обсягу внутрішнього ринку споживання рибних комбікормів.

1.2. Дослідження рецептур та технологій виробництва сучасних кормів.

Рис. 2.6. Напрями підвищення ефективності використання рибогосподарського потенціалу Одеської області

1.3. Стратегічна програма «Нутрієкономіка» в сільськогосподарській галузі.

2. *Невикористання потенціалу збільшення обсягів вилову риби у внутрішніх водоймах за рахунок зариблення (відтворення рибогосподарського потенціалу).*

Рослиноїдні види риб в наших кліматичних умовах самі не відтворюються.

2.1. Поновлення інтенсивності зариблення внутрішніх водойм.

2.2. Розширення діяльності риборозплідників та продукування рибопосадкового матеріалу цінних видів риб.

Напрями науково-дослідного забезпечення:

2.1. Селекційно-племінна робота з коропами, з рибами далекосхідного походження, осетровими і лососевими видами риб.

2.2. Рибокомбінати із продажу рибо посадкового матеріалу (мальків).

3. *Оптимізація структури і обсягів внутрішнього виробництва рибогосподарської продукції.*

3.1. Створення акваферм з освоєнням технологій вирощування делікатесної продукції - осетрових риб, форелі, сома, сигових риб, раків, прісноводної гігантської креветки, мідій, морського гребінця та устриць.

3.2. Збільшення обсягів вилучення в Азовському морі тільки азовської.

3.3. У Чорному морі збільшення вилучення чорноморського шпроту.

3.4. Створення морських рибних ферм з вирощування камбалових, кефалевих та інших видів риб.

3.5. Активізація маркетингу вітчизняної рибогосподарської продукції.

Напрями науково-дослідного забезпечення:

3.1. Дослідження структури виробництва об'єктів аквакультури, попиту і пропозиції на внутрішньому ринку, прогалін в асортименті видів риб та інших водних біоресурсів.

3.2. Дослідження методів підвищення якості вітчизняної рибогосподарської продукції.

3.3. Дослідження та еколого-економічне обґрунтування питань щодо земле- та водовідведення, оренди прибережних акваторій та земель для розміщення виробничих приміщень тощо.

3.4. Удосконалення та врегулювання прикордонного законодавства, дозвільної системи тралового промислу в акваторіях під юрисдикцією України.

3.5. Дослідження можливостей вирощування морських (кефалевих і камбалових) видів риб в прісноводних і солонувато-водних ставах.

4. *Розширення спектру видів господарського використання рибогосподарської продукції.*

4.1. Використання тюльки при виготовленні кормового рибного борошна для виробників курятини.

4.2. Виготовлення порошку для супів з медуз.

Напрями науково-дослідного забезпечення:

Дослідження методів отримання в комерційній кількості омега-3 жирних кислот.

5. *Слабке використання організаційно-управлінських та техніко-технологічних інновацій в рибогосподарській галузі.*

5.1. Створення організаційно-правових структур інтегрованого типу - аквахолдингів, акватехнопарків, науково-виробничих центри тощо.

5.2. Створенням інформаційно-консультаційних центрів з питань інновацій в аквакультурі.

5.3. Впровадження технологій аквакультури із замкнутим водопостачанням з використанням механічних і біологічних фільтрів для повторного використання води у виробництві.

5.4. Впровадження полікультури при вирощуванні товарної риби.

6. Створення інфраструктури рибогосподарської галузі

Нарощування холодильних та переробних потужностей регіонального рибогосподарського комплексу.

Таким чином покращення науково-дослідного забезпечення функціонування рибпромислового комплексу за напрямки оптимізації обсягів і структури видобування водних біоресурсів, розширення спектрів господарського використання риби і інших водних біоресурсів, широке використання організаційно-управлінських та техніко-технологічних інновацій сприятиме зростанню ефективності використання рибпромислового потенціалу Одеської області.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ЕКОЛОГО-ОРІЄНТОВАНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОГО РИБОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ

3.1 Інституціональне середовище еколого-орієнтованого розвитку регіонального рибпромислового комплексу та напрямки його удосконалення

Серед основних стратегічно важливих завдань держави актуальності набувають питання відродження регіональних рибогосподарських комплексів для подолання імпортозалежності рибогосподарської галузі, господарське використання нерибних водних біоресурсів та розвиток аквакультури і її специфічної складової марікультури, що потребує створення відповідного сприятливого інституціонального середовища.

Визначальними факторами для екологоорієнтованого розвитку регіонального рибогосподарського комплексу є екологічні, матеріально-технічні та управлінські, зокрема поточний стан сировинного потенціалу рибогосподарських водних об'єктів; стан матеріально-технічної бази рибодобування і рибопереробки; ефективність форм і методів регулювання рибогосподарських процесів на різних рівнях управління. Саме тому процеси відтворення водних біоресурсів, їх охорони та раціонального використання, забезпечення ефективного контролю за рибогосподарською діяльністю мають бути інституціонально визначеними і конкретними.

Інституціональні аспекти екологоорієнтованого регіонального рибогосподарського комплексу мають розглядатись за блоками: базисні, тобто такі, що визначають принципи і передумови його забезпечення

(Конституція, закони), та функціональні (видобуток, обробка, переробка, реалізація і споживання). Ієрархія концептуальних документів у сфері регулювання екологоорієнтованого розвитку має включати такі складові як: концепція, стратегія, програма, проект.

Розглянемо складові інституціонального середовища розвитку регіонального рибогосподарського комплексу.

Серед очікуваних результатів за *Концепцією Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року* встановлено цільовий орієнтир забезпечення ефективного використання рибогосподарських водних об'єктів для вирощування риби в умовах аквакультури та доведення загального обсягу добування риби та інших водних біоресурсів до 130 тис. тонн на рік.

В *Стратегії економічного та соціального розвитку Одеської області до 2020 року*, затвердженій рішенням Одеської обласної ради від 21 грудня 2015 року № 32-VII, в структурі регіонального пріоритету А «Забезпечення конкурентоспроможної місцевої економіки» завдання, які стосуються розвитку рибного господарства взагалі не поставлені.

В *Державній цільовій економічній програмі розвитку рибного господарства на 2012-2016 роки*, затвердженій Постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. N 1245 головною метою визначено створення сприятливих умов для забезпечення розвитку рибного господарства та його конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринку, для досягнення якої було встановлено такі завдання як: відтворення водних біоресурсів, модернізація існуючих та будівництво нових суден вітчизняного флоту рибної промисловості, розширення, реконструкція та технічне переоснащення морських рибних портів, будівництво, модернізація та забезпечення функціонування підприємств аквакультури,

формування і утримання племінної бази для вдосконалення якості об'єктів аквакультури (табл.3.1) [13].

Таблиця 3.1

Еволюція цільових орієнтирів державної політики в галузі рибного господарства

<i>Назва</i>	<i>Загальнодержавна програма розвитку рибного господарства України на період до 2010</i>	<i>Державна цільова економічна програма розвитку рибного господарства на 2012-2016 роки</i>
	затверджена Законом України від 19 лютого 2004 року N 1516-IV	Затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. N 1245
<i>Мета</i>	створення сприятливих умов для розвитку рибного господарства, забезпечення населення України продукцією з риби та інших водних живих ресурсів з поступовим наближенням до рівня науково обґрунтованих фізіологічних норм споживання на душу населення, забезпечення інших галузей економіки сировиною для виробництва біологічно активних речовин, лікувальних препаратів, технічної та кормової продукції	створення сприятливих умов для забезпечення розвитку рибного господарства та його конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринку, для задоволення потреб населення України у рибній продукції відповідно до науково обґрунтованих норм споживання, гарантування продовольчої безпеки України
<i>Основні завдання</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1) визначення основних засад державної політики щодо розвитку рибного господарства України; 2) оновлення основних фондів рибогосподарських підприємств, особливо у рибпромисловому флоті та на підприємствах переробки риби та інших водних живих ресурсів; 3) підвищення ефективності використання сировинних запасів рибогосподарських водних об'єктів України, відкритих районів Світового океану та виключних (морських) економічних зон інших країн; 4) розвиток прісноводної та морської аквакультури, інтенсифікація товарного виробництва на основі застосування якісного селекційного матеріалу; 5) відтворення і охорона рибних та інших водних живих ресурсів; 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Відтворення водних біоресурсів 2. Модернізація існуючих та будівництво нових суден вітчизняного флоту рибної промисловості 3. Розширення, реконструкція та технічне переоснащення морських рибних портів 4. Формування і утримання племінної бази для вдосконалення якості об'єктів аквакультури 5. Будівництво, модернізація та забезпечення функціонування підприємств аквакультури 6. Проведення міжнародної діяльності в галузі рибного господарства 7. Забезпечення розвитку галузевої науки

Продовж.табл.3.1

	6) забезпечення високої якості та розширення асортименту конкурентоспроможної продукції з риби та інших водних живих ресурсів; 7) здійснення структурної перебудови рибного господарства, сприяння розвитку підприємств усіх форм власності; 8) розвиток міжнародного науково-технічного співробітництва, зовнішньоекономічних зв'язків у галузі рибного господарства; 9) гармонізація законодавства України щодо якості продукції з риби та інших водних живих ресурсів з нормами Європейського Союзу та світовими стандартами; 10) сприяння розвитку рибогосподарської діяльності з метою збільшення зайнятості населення, поповнення доходів бюджету всіх рівнів та забезпечення продовольчої безпеки країни.	8. Створення оптових ринків продукції рибного господарства
--	--	--

Заходи означеної цільової програми не були виконані в повному обсягу через недостатні обсяги фінансування та недоліки, допущені при управлінні фінансовими ресурсами [7, с.123].

Фінансування й регіональних програм, які співвідносяться із вирішенням екологічних проблем регіонального рибогосподарського комплексу Одещини вкрай незадовільне (табл. 3.2, 3.3).

Регіональна програма розвитку водного господарства Одеської області на період до 2021 року (серед заходів – пункт 4.4. Розчищення та регулювання русел річок і водойм, відновлення і підтримання сприятливого гідрологічного режиму та санітарного стану річок і водойм) протягом 2015-2017р. фінансування не заплановано обласним бюджетом; Регіональна програма розвитку агропромислового комплексу Одеської області на 2014-2018 роки (пункт 5. Проведення рибоводно-меліоративних робіт на водоймах

області з метою запобігання виходу риби з озер у р. Дунай, покращення екологічного стану водойм, умов нересту та нагулу риби, збільшення її вилову) протягом 2016 року не фінансувалась, на 2017 рік заплановано в обласному бюджеті фінансування програми на рівні 24% від планово-програмного рівня, однак враховуючи кількість завдань передбачається ігнорування інтересів рибогосподарської сфери між іншими завданнями агропромислового розвитку; Комплексна програма охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки в Одеській області на 2014-2019 роки (пункти 1.1.4 Відновлення і підтримка сприятливого гідрологічного режиму та санітарного стану річок, а також заходи для боротьби з шкідливою дією вод, 1.3.1. Виконання техніко-економічного обґрунтування з відновлення екосистеми лиману (озера) Сасик та реабілітації прилеглих територій) однак фінансування використовується на інші цілі.

Таблиця 3.2

Регіональні програми, які співвідносяться із вирішенням екологічних проблем регіонального рибогосподарського комплексу Одещини:

№ з/п	Назва програми	Затверджено рішенням обласної ради	Відповідальний виконавець програми
11	Регіональна програма розвитку водного господарства Одеської області на період до 2021 року	18.09.2013 № 882-VI	Одеське обласне управління водних ресурсів
20	Регіональна програма розвитку агропромислового комплексу Одеської області на 2014-2018 роки	21.02.2014 № 1020-VI (зміни від 19.02.2016 № 72-VII; 26.05.2016 № 135-VII)	Департамент екології та природних ресурсів ОДА
21	Комплексна програма охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки в Одеській області на 2014-2019 роки	21.02.2014 № 1021-VI (29.05.2015 № 1365-VI; 26.05.2016 № 136-VII)	Департамент екології та природних ресурсів ОДА

Таблиця 3.3

Стан фінансування регіональних цільових та комплексних програм Одеської області з обласного бюджету, тис.грн

Найменування програми	2015 рік		2016 рік		2017 рік	
	ФП	ПБ	ФП	ПБ	ФП	ПБ
Регіональна програма розвитку водного господарства Одеської області на період до 2021 року	21 800,00	–	141 400,00	–	35880,0	–
Регіональна програма розвитку агропромислового комплексу Одеської області на 2014-2018 роки	25 100,00	1 000,00	25 200,00	–	25300,0	6000,0
Комплексна програма охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки в Одеській області на 2014-2019 роки	6 837,00	–	65 257,00	65 257,00	6030,0	8000,0

*Примітки:

ФП - Фінансування за програмою з обласного бюджету

ПБ - Передбачено в обласному бюджеті

Джерело: [16].

На сьогодні базовим для галузі є Закон України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» від 08.07.2011р. № 3677-IV, який визначає основні засади діяльності та державного регулювання в галузі рибного господарства, питання охорони водних біоресурсів, вимоги до охорони середовища їх перебування (ст. 17) та державного і громадського контролю у галузі рибного господарства (ст. 21-22) прописані в 5 розділі закону (рис.3.1).

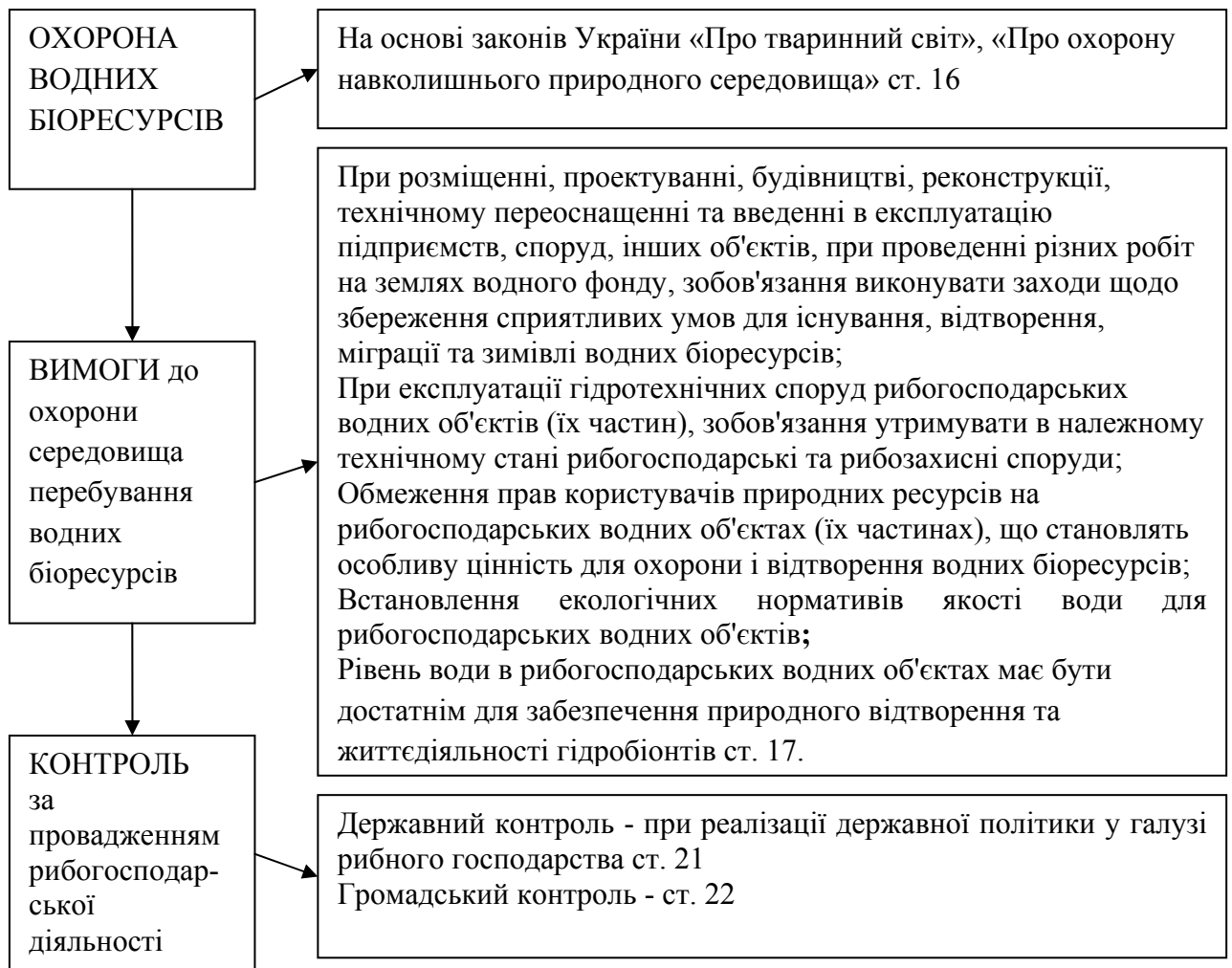

Рис.3.1. Охорона водних біоресурсів за законодавством

Джерело: складено на основі [24, р.5].

В *Правилах промислового рибальства в басейні Чорного моря*, затверджених наказом Державного комітету рибного господарства України від 08 грудня 1998 року № 164, зареєстровані в Міністерстві юстиції України 09 березня 1999 року за № 147/3440 серед обов'язків користувачів (п.6) встановлені вимоги [21]: виконувати узгоджені з державними органами рибоохорони й науковими установами, підприємствами, організаціями, іншими компетентними юридичними особами плани меліоративних заходів (зариблення рибогосподарських водних об'єктів; поліпшення умов відтворення, рятування молоді із залишкових водойм; розчищення тоней,

плавів, протоків, міжлиманих з'єднань, каналів, що з'єднують лимани з морем, джерел; боротьба із задухою, викос рослинності тощо) власними силами та за власний рахунок. Категорично заборонено (п.9) скидати в рибогосподарські водні об'єкти і їхню водоохоронну зону неочищені й незнешкоджені стічні води промислових, комунальних, сільськогосподарських, інших підприємств; у прибережних захисних смугах забороняється: застосування авіаопилення і авіаприскування при обробці сільськогосподарських, лісних та інших масивів, використання для будь-яких цілей препаратів ДДТ, гексахлорану та інших речовин, гранично допустима концентрація яких для води рибогосподарських водних об'єктів нормується як "відсутність", застосування пестицидів із незатвердженими ГДК для води рибогосподарських водних об'єктів, будівництво складів для схову пестицидів і мінеральних добрив, тваринницьких ферм і комплексів, розміщення шлаконакопичувачів, сховищ, відстійників, промислових відходів та інших гідротехнічних споруд, що можуть створювати негативний вплив на прибережні води морів, рік, озер і т.п.

В *Правилах промислового рибальства в рибогосподарських водних об'єктах України*, затверджених наказом Державного комітету рибного господарства України від 18 березня 1999 року № 33, зареєстровані в Міністерстві юстиції України 25 травня 1999 року за № 326/3619 додатково вказується на заборону у прибережних захисних смугах (п.9.12): розорювання земель (крім підготовки ґрунту для залуження і залісення), а також садівництва і городництва; будівництво будь-яких споруд (крім гідротехнічних, гідрометричних та лінійних), у тому числі баз відпочинку, дач, гаражів та стоянок для автомобілів; улаштування звалищ сміття, гноєсховищ, накопичувачів рідких і твердих відходів виробництва, кладовищ, скотомогильників, полів фільтрації тощо [22].

Порядком здійснення спеціального використання водних біоресурсів у внутрішніх рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах), внутрішніх морських водах, територіальному морі, виключній (морській) економічній зоні та на континентальному шельфі України, затвердженим Постановою КМУ № 992 від 25.11.2015р. встановлено порядок розподілу лімітів спеціального використання водних біоресурсів на частки добування (вилову) для промислових цілей у рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах) між користувачами водних біоресурсів [17].

Згідно із критеріями за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності в галузі рибного господарства та визначається періодичність здійснення планових заходів державного нагляду (контролю) Державним агентством рибного господарства, які затверджені Постановою Кабінету Міністрів України від 17 квітня 2013 р. № 276, ступінь ризику від провадження господарської діяльності в галузі рибного господарства оцінюється за такими складовими:

- видовий склад об'єктів аквакультури;
- значення водного об'єкта (загальнодержавне або місцеве);
- обсяг вилучення водних біоресурсів;
- наявність порушень вимог законодавства у галузі рибного господарства.

Так, до суб'єктів господарювання в галузі рибного господарства з високим ступенем ризику належать: суб'єкти господарювання, у яких протягом року, що передує плановому, обсяг вилову водних біоресурсів (за всіма видами водних біоресурсів) становить 300 тонн та більше; ті що здійснили з моменту останньої перевірки три і більше грубих порушень вимог законодавства у галузі рибного господарства протягом останніх двох років, що передують плановій перевірці; за результатами роботи яких виявлено злочин у галузі рибного господарства та притягнуто їх службових

осіб до кримінальної відповідальності протягом останніх двох років, що передують плановій перевірці. Заходи державного нагляду (контролю) за діяльністю таких суб'єктів господарювання в галузі рибного господарства здійснюються з періодичністю не частіше одного разу на рік [13].

Серед низки нормативно-правових актів, розробником яких було Держрибагентство, найбільш значущі для вирішення завдань екологоорієнтованого розвитку є такі:

– постанова КМУ від 11 травня 2011 р. № 482 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 6 квітня 1998 р. № 449» – питання щодо порядку справляння та розмірів збору за спеціальне використання рибних та інших водних біоресурсів [18];

– постанова КМУ від 21 листопада 2011 р. № 1209 «Про затвердження такс для обчислення розміру відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок незаконного добування (збирання) або знищення цінних видів водних біоресурсів», щодо посилення відповідальності за порушення правил використання водних біоресурсів та охорони середовища їх перебування [19].

Аналіз інституціонального середовища екологоорієнтованого розвитку регіонального рибогосподарського комплексу показав відсутність логічної послідовності при його формуванні, передові нормативно-правові акти залишаються у вигляді теоретичних блоків та потребують подальшого нормативного пророблення для конкретизації положень в правилах і інструкціях, внесення правок до застарілих і недієвих положень, державні цільові програми щодо розвитку галузі фактично носять декларативний характер і не знаходять конкретне втілення в регіональних програмах.

Таким чином, для прискорення еколого-орієнтованого розвитку регіонального рибогосподарського комплексу необхідно переглянути інституціональні засади суб'єктної взаємодії підприємницьких, громадських

та державних інститутів рибогосподарського комплексу, які мають базуватись на принципах:

- повної відповідальності адміністрації території за забезпечення екологічної безпеки в регіоні, збереження природо-ресурсного та екологічного потенціалу рибного господарства території;

- екологічного імперативу, тобто домінантності екологічних критеріїв при розгляді стратегічних управлінських альтернатив щодо розвитку рибогосподарської галузі над економічними, врахування екологічних наслідків для рибного господарства під час прийняття управлінських рішень, при розробленні документів, які містять програмні засади регіонального та місцевого розвитку інших секторів економіки;

- пріоритетності екологічного регіоналізму, що передбачає перевагу регіональних інтересів при визначенні напрямів розвитку стосовно державних інтересів у використанні природно-ресурсного потенціалу рибного господарства;

- регіонального самофінансування природоохоронної і ресурсозберігаючої діяльності в рибогосподарській сфері, відповідно до якого заходи із забезпечення екологічної безпеки повинні здійснюватися переважно за рахунок фінансової системи регіону: бюджету території, засобів підприємств і населення, причому виконання заходів, спрямованих на вирішення соціальних і економічних проблем регіону має здійснюватись не за рахунок і не на шкоду екологічній складовій;

- міжсекторального партнерства та залучення зацікавлених сторін, врахування громадських ініціатив і пропозицій при вдосконаленні природоохоронного законодавства;

- синергетичної взаємодії науки та практики з метою інноваційного розвитку рибного господарства.

Стратегічним пріоритетом розвитку рибогосподарського комплексу повинний стати екологічний імператив, як гарант виконання вимог екологічної безпеки та охорони водних біоресурсів і середовища їх перебування, що в підсумку призведе до подолання структурно-динамічних диспропорцій у системі «використання - відтворення - охорона риборесурсного потенціалу».

3.2 Механізми еколого-орієнтованого розвитку регіонального рибпромислового комплексу

На даний час існуючий механізм регулювання рибного господарства неефективний, недосконалий та неспроможний забезпечити еколого-орієнтований розвиток галузі. Система механізмів еколого-орієнтованого розвитку рибпромислового комплексу представлена на рис.3.2.

Контрольно-фіскальний механізм. Основною ознакою виникнення відносин екологічної відповідальності в процесі ресурсокористування у рибної галузі є факт нанесення шкоди водним біоресурсам. Можливими причинами нанесення шкоди є:

- 1) порушення природоохоронного законодавства;
- 2) легальна планова господарська діяльність на землях водного фонду.

Застосування екологічної відповідальності відносно першої групи проблем підкріплено загальними нормами Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», де зазначено, що: підприємства, установи, організації, громадяни зобов'язані відшкодувати заподіяну шкоду в повному обсязі, в порядку і розмірах, встановлених відповідним законодавством; *по-третє*, встановлено, що еквівалентні грошові стягнення при цьому зараховуються у місцеві фонди охорони навколишнього природного середовища, які створюються за місцем заподіяння шкоди і є частиною місцевих бюджетів [23].

Рис.3.2. Механізми екологоорієнтованого розвитку рибпромислового комплексу

Зазначені загальні законодавчі норми матеріалізовано з урахуванням галузевої специфіки в Законі України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів», а саме: що шкода, завдана рибному господарству внаслідок знищення або погіршення стану водних біоресурсів та середовища їх перебування внаслідок господарської та іншої

діяльності, підлягає відшкодуванню за рахунок осіб, які безпосередньо здійснювали або замовляли здійснення такої діяльності; унормовано, що посадові особи органів рибоохорони Державного агентства рибного господарства мають повноваження визначати розмір збитків, завданих рибному господарству, за затвердженими цінами і методиками [24].

Шкода, завдана водним біоресурсам внаслідок порушення природоохоронного законодавства, охоплює широке коло можливих нелегальних подій:

- незаконне добування або знищення біоресурсів, у т. ч. особливо цінних і охоронюваних;
- забруднення рибогосподарських водоймищ стічними водами і шкідливими речовинами;
- незаконне добування мінеральних сумішей з водоймищ;
- несанкціоновані гідромеханізовані та вибухові роботи;
- знищення і пошкодження біотехнічних споруд, міст перебування і розмноження водних біоресурсів тощо;
- екологонебезпечне ресурсокористування.

Друга група причин виникнення відносин екологічної відповідальності пов'язана з господарською діяльністю на землях водного фонду, що здійснюється в межах правового поля, але впливає на стан водних біоресурсів та середовище їх знаходження. Антропогенне навантаження відчують нині більшість рибогосподарських водоймищ України, включаючи Чорне і Азовське море. Така діяльність пов'язана з будівництвом, реконструкцією, розширенням і диверсифікацією підприємств, проведенням днопоглиблювальних робіт тощо. Як правило, в результаті більшості подібних заходів констатується негативний вплив на екологічні умови в водоймах, зниження їх продуктивності, погіршення видового складу

іхтіофауни, виснаження рибних запасів, що потребує грошового відшкодування збитків» [26].

Штрафні санкції за нанесення шкоди водним біоресурсам мають переважно фіскальне призначення.

Компенсаційний механізм. Стратегічна мета компенсаційного механізму полягає у відновленні пошкодженого стану навколишнього середовища. Лише в цьому випадку можлива конструктивна реалізація принципу «компенсаційності».

Компенсаційний механізм у рибному господарстві був розроблений і уніфікований ще за радянських часів. Вітчизняна історія здійснення компенсаційних заходів бере початок з моменту введення в експлуатацію 1928 р. Волховського рибоводного заводу, побудованого як компенсацію збитку, заподіяного запасам волховського сига будівництвом гідроелектростанції на річці Волхов. У наступні роки в межах компенсаційних заходів у Радянському Союзі було побудовано понад 50 різних рибоводно-меліоративних об'єктів відтворювального значення і близько 20 риборозплідників і товарних рибоводних господарств.

Такий концептуальний підхід базувався на тому, що при будь-якому проектуванні будівництва або при виконанні робіт в акваторії, в заплаві, на прибережній смузі рибогосподарських водоймищ передбачалися заходи щодо максимального запобігання несприятливому впливу на умови існування та розмноження риб, а також природоохоронні й спеціальні попереджувальні рибоохоронні заходи.

Якщо всі ці дії не забезпечували повного уникнення негативного впливу зазначених факторів на екологічні умови у водоймах, збереження і відтворення в них рибних запасів, то відповідні рибогосподарські науково-дослідні й проектні установи за угодою з органами рибоохорони встановлювали рівень нанесення шкоди рибним запасам і розробляли

спеціальні компенсаційні заходи. Всі витрати включалися у зведений кошторис проектного об'єкта, а рибоводно-меліоративні заходи для компенсації збитків, як правило, мали здійснюватися в тій же водоймі або басейні, де ця шкода очікувалася, а при відсутності такої можливості — в інших водоймах і басейнах даного регіону.

Головним напрямом здійснення компенсаційних заходів щодо збереження рибних запасів стало будівництво самостійних рибоводно-меліоративних об'єктів (рибоводні заводи, риборозплідники, нерестово-вирощувальні господарства, інкубаційні цехи), облаштування штучних нерестилищ, гідротехнічне будівництво з метою поліпшення умов розмноження і проживання риб тощо [4].

Контекстний аналіз існуючої національної законодавчої та нормативно-правової бази, яка врегульовує компенсаційні відносини в рибному господарстві характеризується таким:

1. Дефініція «компенсаційні платежі/кошти» не має самостійного законодавчого визначення й закріплення. Віднесення її до зборів чи податків у розумінні Податкового і Водного кодексів України некоректне, оскільки за своєю правовою природою ці кошти мають цільовий характер і повинні спрямовуватися на охоронні та відтворювальні заходи водних біоресурсів.

2. Не існує законодавчої норми стосовно умов виникнення необхідності виділення компенсаційних коштів для здійснення заходів щодо охорони і відтворення біоресурсів.

3. Відсутній нормативно-правовий акт, яким би регулювався порядок обчислення, стягнення і використання компенсаційних коштів.

Невизначеність загального порядку стягнення і використання компенсаційних коштів зумовлює те, що їх вносять до місцевих бюджетів районів, де розташовані так звані «постраждалі» водойми, але в подальшому рибне господарство регіону ніякого відношення до них немає. Інформацію

про обсяги платежів накопичують територіальні органи рибоохорони, протікання цих фінансових потоків залишається неконтрольованим. Фінансування компенсаційних заходів за рахунок таких коштів практично не здійснюється [34].

Фінансово-економічний механізм. Фінансово-економічний механізм екологоорієнтованого розвитку рибпромислового комплексу являє собою систему інструментів, які впливають на фінансово-економічний стан підприємств галузі, спрямованих на підвищення ефективності виробництва. За допомогою фінансово-економічних інструментів здійснюється вплив на суб'єктів господарювання з метою зміни спонукальних мотивів до діяльності в необхідному напрямку (екологоорієнтованому). Даний механізм включає такі під механізми як фіскальний, ціновий, кредитування, фінансової підтримки тощо.

Механізм фінансової підтримки є найбільш гнучким та адаптивним (включає інструменти прихованого впливу) і являє собою сукупність інструментів, використання яких змінює конкурентне середовище в галузі: субсидій, дотацій, субвенцій та грантів на виконання науково-дослідних робіт щодо екологоорієнтованого розвитку рибпромислового комплексу. Механізм включає бюджетне (, прямі видатки з держбюджету, фінансування державних програм і проектів) й позабюджетне (використання різноманітних фондів, у т.ч. міжнародних) фінансування.

Схематично стимулювання розвитку рибпромислового комплексу представлено на рис.3.3. На запропонованій схемі держава має взяти на себе обов'язок фінансової підтримки рибо відтворюваних комплексів шляхом прийняття й виконання програм щодо зариблення рибогосподарських водних об'єктів загальнодержавного значення. Широкий спектр субсидій на екологоорієнтований розвиток рибпромислового комплексу шляхом

впливу як на постійні, так і змінні витрати суб'єктів господарювання в рибній сфері адаптивно сприятиме вирівнювання конкурентного середовища.

Рис. 3.3. Стимулювання розвитку рибпромислового комплексу, складено на основі, доповнено [35].

Європейський досвід створення фондів підтримки рибного господарства надає можливість запозичення кращого досвіду щодо джерел

формування таких фондів й пріоритетних заходів щодо фінансування (табл. 3.4). Досвід європейських країн свідчить про значну увагу приділену науково-дослідному забезпеченню функціонування рибного господарства на засадах сталості й консультаційній підтримці підприємств галузі.

Таблиця 3.4

Європейський досвід створення фондів підтримки рибного господарства

Країна*	Джерела утворення	Напрями використання
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ФОНД МОРСЬКОЇ СПРАВИ ТА РИБАЛЬСТВА (EMFF)	Загальний бюджет (ЄС + національні бюджети): 8.6 млрд євро	Інтегрована морегосподарська політика Стале рибальство Стала аквакультура Запровадження положень оновленої СФР Маркетинг та переробка Зайнятість та зміцнення згуртованості територій
Латвія	<ol style="list-style-type: none"> 1. Компенсація за завдані збитки рибним ресурсам; 2. Доходи від реалізації конфіскованих знарядь лову та незаконно добутої риби; 3. Плата за оренду та плата за ліцензію на лов; 4. Частина плати за оренду публічних водойм та оренду тих водойм, які не знаходяться в приватній власності; 5. Бюджетні кошти, які виділені на цільові програми розвитку рибного господарства; 6. Пожертвування фізичних та юридичних осіб; 7. Кошти, які нерезиденти вкладають в міжнародні проекти рибного господарства і проекти розвитку рибного господарства в Латвії; 8. Інші доходи. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Прогнозування, розробка і реалізація цільових програм і проектів розвитку рибного господарства державного і місцевого призначення; 2. Фінансування науково-дослідних програм; 3. Науково - технічний розвиток, примноження та відтворення рибних ресурсів; 4. Заходи щодо охорони рибних ресурсів; 5. Створення бази даних, а також покриття пов'язаних з Фондом затрат; 6. Програми та проекти міждержавного співробітництва в сфері рибного господарства; 7. Підготовка та підвищення кваліфікації спеціалістів галузі; 8. Ліквідація наслідків стихійних лих; 9. Розробка НПА та нормативно-технічної документації в сфері відтворення, охорони і вивчення рибних ресурсів.

Продовж.табл.3.4

Словенія	Фінансування з коштів Європейського фонду морської справи та рибальства; - Загальний бюджет, виділений для Словенської галузі рибництва та рибальства в період 2014 – 2020 рр. складає 32,6 млн. євро	<ol style="list-style-type: none"> 1. Підвищення ефективності використання ресурсів; 2. Підвищення конкурентоспроможності та рівня професійних знань в секторі рибництва та рибальства; 3. Забезпечення прибутковості аквакультури; 4. Розвиток риболовецьких громад завдяки диверсифікації професійної діяльності
Норвегія	<ol style="list-style-type: none"> 1. Часткове фінансування через Норвезьку дослідницьку раду та Інститут морських досліджень; 2. Податкові відрахування в розмірі 0,3% від експортних надходжень <p>Фінансові кошти розподіляє комітет, який призначається Міністерством рибальства та берегової адміністрації Норвегії.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Забезпечення контролю за якістю рибної продукції; 2. Фінансування наукових досліджень і розробок; 3. Покращення адміністрування використання отриманих коштів; 4. Моніторинг екологічних потреб; 5. Проведення реорганізаційних заходів та впровадження інновацій; 6. Проведення досліджень і моніторинг рибних ресурсів та морських ссавців, екології моря та узбережжя; 7. Дослідження в галузі штучного риборозведення та морських рибоводних господарств.
Естонія	<p>На даний момент Міністерством сільського господарства розроблено Стратегію рибальства Естонії на 2014 - 2020 роки .</p> <p>Ця стратегія є основною програмою для реалізації політики Європейського фонду морської справи та рибальства та спрямована на підвищення конкурентоздатності рибальства Естонії</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Створення сприятливого, стабільного та прибуткового середовища для розвитку рибальства, аквакультури та переробки риби; 2. Покращення економічної життєздатності прибережного риболовства, а також рибальства у внутрішніх водоймах; 3. Забезпечення оптимального використання ресурсів; 4. Підвищення ефективності нагляду за використанням біоресурсів; 5. Розвиток співробітництва між науково-дослідними закладами.

Джерело: [14].

Необхідно також розвивати фінансово-технічне співробітництво щодо залученням фінансово-технічної допомоги та фахівців Європейського Союзу для вивчення та оцінки стану запасів морських та прісноводних видів риб з метою підвищення точності та репрезентативності результатів досліджень стану популяцій шляхом забезпечення активної участі українських науковців у програмах ЄС, спрямованих на вивчення стану водних біоресурсів на європейському континенті [29, с. 183].

Таким чином, основними напрямками удосконалення механізмів екологоорієнтованого розвитку рибогосподарського комплексу визначено такі:

Контрольний механізм:

- посилення боротьби з незаконним, непідзвітним та нерегульованим (ННН) рибальством шляхом запровадження в законодавство України положень регламентів ЄС 1005/2008 та 1224/2009 та їх імплементація з метою посилення контролю за рибальством та торгівлею рибною продукцією;

- активне міжнародне співробітництво щодо надання технічної допомоги для впровадження торговельних заходів боротьби з незаконним, неконтрольованим і непідзвітним рибальством, зокрема реалізації виловленої рибної продукції виключно через рибні аукціони та/або із застосуванням механізму першого покупця, обов'язковість наявності документу, що підтверджує законність вилучення під час здійснення торговельних операцій з рибною продукцією, відстежуваності джерела походження рибної продукції за всім ланцюгом «від сітки до тарілки»;

- створення дієвої системи контролю ідентифікаційних ознак гідробіонтів;

- впровадження в Україні спільно з європейською стороною програми електронного мічення («чіпування») ставних знарядь лову водних біоресурсів (запровадження цього проекту як пілотного на деяких водоймах);

- ініціювання проведення відкритого конкурсу на впровадження сучасної системи моніторингу вилову, обліку та збуту рибної продукції в Україні відповідно до регламенту ЄС.

- спрощення отримання дозволів на вилучення цінних та зникаючих видів гідробіонтів з метою їх штучного відтворення для спеціалізованих рибовідтворювальних установ.

Фіскальний механізм:

- зменшення податкового тиску на виробників продукції аквакультури у природних водоймах шляхом суттєвого зниження орендних ставок на землю під водою та воду у рибницьких господарствах до рівнів, які прийнято у міжнародній практиці;

- опрацювання податкового режиму для суб'єктів аквакультури, що сприяє збільшенню обсягів виробництва.

Компенсаційний механізм:

- відтворення рибогосподарського та рекреаційного потенціалу водних об'єктів України;

- створення спеціального фонду охорони та відтворення водних біоресурсів і механізмів фінансово-кредитного забезпечення підтримки рибної галузі;

- відновлення фінансування селекції в рибництві, утримання племінних стад місцевих високопродуктивних порід корошових;

- відтворення у штучних умовах із подальшим випуском у природне середовище аборигенних прісноводних та морських комерційно цінних та зникаючих видів риб, відновлення природних оселищ аборигенних видів риб із метою створення сприятливих умов для відтворення;

- відновлення фінансування з державного бюджету у необхідних обсягах із подальшим випуском у природні водойми рибмеліораторів (рослиноїдних).

Інвестиційний механізм:

- модернізація обладнання для підприємств аквакультури та переробних підприємств;

- інвестування у створення, з використанням сучасних технологій, спільних підприємств з комерційного вирощування в українських морських і прісноводних водоймах, а також у рециркуляційних системах, комерційно привабливих видів риб;

- створення, з використанням сучасних технологій, спільних підприємств із комерційного вирощування в українських морських і прісноводних водоймах цінних видів риб: камбали-калкани, лосося, осетрів, форелі та інших, а також молюсків і водоростей;

- інвестування у будівництво на території України сучасного кормовиробничого комплексу;

- створення бізнес-платформи для визначення напрямів та планування спільної діяльності з аквакультури, морського промислу, рибопереробки, логістики.

Таким чином окреслені напрями удосконалення механізмів екологоорієнтованого розвитку вітчизняного рибпромислового комплексу у загальнодержавному і регіональному вимірі сприятимуть виходу даного сектору із кризового стану та збільшенню ефективності використання рибогосподарського потенціалу й зайняттю відповідної ніші на внутрішньому і зовнішніх ринках.

ВИСНОВКИ

Обґрунтовано теоретичні засади функціонування рибного господарства України, визначено роль і значення рибпромислового комплексу для забезпечення продовольчої безпеки України. На основі концепції сталого розвитку ідентифіковані складові та детермінанти розвитку рибпромислового комплексу країни, встановлено, що найкращим чином реалізації принципів сталого розвитку в рибному господарстві сприяє зростання питомої ваги аквакультури.

З урахуванням обраного Україною курсу в рамках угоди про асоціацію з ЄС проаналізовані стратегічні орієнтири розвитку рибпромислового комплексу та їх цільові складові. Досліджені ризики для вітчизняних підприємців, пов'язані із імплементацією окремих Директив ЄС, оскільки на сьогодні сучасний стан рибпромислового комплексу країни неспроможний забезпечити виробництво конкурентоспроможної рибної продукції за європейськими стандартами якості й безпеки, екологічний стан рибогосподарських водних об'єктів не може вважатися добрим або відмінним за градацією Водної рамкової директиви, виконання прийнятих зобов'язань країни на короткострокову перспективу у зв'язку з неготовністю до кардинальних реформ може спричинити погіршення кризової ситуації в галузі у зв'язку із тимчасовим консервування водних об'єктів у відповідності до Спільної рибної політики ЄС.

Аналіз тенденцій рибогосподарської діяльності в Україні взагалі та Одеській області зокрема свідчать про стабілізацію і незначне зростання вилову риби у внутрішніх водних об'єктах та скорочення видобутку в морській економічній зоні України та інших держав, фактично не використовується наявний потенціал аквакультури, але саме цей напрямок повною мірою відповідає концепції сталого розвитку рибної галузі.

Рибпромисловий потенціал Одеської області на сьогодні використовується вкрай неефективно з економічної точки зору, окремі позиції рибної продукції мають занадто високий індекс ціни добування. Внесок регіону у загальний видобуток водних біоресурсів складає менш 20%. Експортний потенціал області використовується на незадовільному рівні, спричинений окремими політичними факторами та загальним фінансово-економічним станом підприємств галузі.

Імпортозалежність країни за статтею риба та рибна продукція найближчим чином посиляться, зміні ситуації може сприяти лише зростання інвестиційно-інноваційної активності суб'єктів господарювання в рибній галузі з метою зміцнення конкурентоспроможності вітчизняної рибної продукції, зокрема активізації державно-приватних програм і проектів й стимулювання державою розвитку в екологічному напрямку рибпромислового комплексу шляхом застосування широкого спектру субсидій та механізму держзамовлень.

Систематизація проблем розвитку вітчизняного рибпромислового комплексу їх конкретизація щодо Одеського регіону дозволила виділити перспективні напрямки його екологоорієнтованого розвитку та окреслити необхідні дослідження з науково-дослідного забезпечення.

Досліджені концептуальні положення формування сучасного інституціонального середовища рибпромислового комплексу та їх еволюція, обґрунтовані напрями удосконалення інституціонального середовища еколого-орієнтованого розвитку рибпромислового комплексу на основі перегляду засад суб'єктної взаємодії підприємницьких, громадських та державних інститутів рибогосподарського комплексу, які мають базуватись на принципах домінантності екологічних критеріїв при розгляді стратегічних управлінських альтернатив щодо розвитку рибогосподарської галузі над економічними, регіонального самофінансування природоохоронної і

ресурсозберігаючої діяльності в рибогосподарській сфері, міжсекторального партнерства, синергетичної взаємодії науки та практики з метою інноваційного розвитку рибного господарства.

Визначено механізми та інструменти управління еколого-орієнтованим розвитком рибпромислового комплексу. Запропоновано в рамках дії контрольного механізму - посилення боротьби з незаконним, непідзвітним та нерегульованим рибальством, створення дієвої системи контролю ідентифікаційних ознак рибної продукції; фіскального – запровадження пільгових режимів оподаткування для суб'єктів господарювання в сфері аквакультури та активно впроваджуючи інновації; компенсаційного – зобов'язання відшкодувати нанесені збитки навколишньому середовищу та водним біоресурсам в натуральному вимірі, створення спеціальних фондів охорони і відтворення водних біоресурсів; інвестиційного – прискорення технічного переоснащення підприємств рибної галузі, використання новітніх технологічних процесів, створення бізнес-консультування з аквакультури, морського промислу, рибопереробки, логістики.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бойко О. В. Державна політика в галузі рибного господарства // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2013. № 2. С. 101-107
2. Буткевич О.В. Економіко-правова характеристика сучасного стану рибного господарства України // Вісник Національного університету "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого". Серія : Економічна теорія та право. 2013. № 3. С. 99-107.
3. Водна рамкова директива ЄС. URL: dbuwr.com.ua/docs/Waterdirect.pdf (дата звернення 11.11.2017р.)
4. Временная методика оценки ущерба, наносимого рыбным запасам в результате строительства, реконструкции и расширения предприятий, сооружений и других объектов и проведения различных видов работ на рыбохозяйственных водоемах: Утверждена Минрыбхозом СССР 18.12.1889 р. и Госкомприроды СССР 20.10.1989 р. М., 1990 г.
5. Еремина М. Условия обеспечения устойчивости рыбопромышленной деятельности в конкурентной среде // РИСК: Ресурсы, информация, снабжение, конкуренция. 2012. № 1. С. 334–337.
6. Еремина М. Ю. Роль внешнеэкономической деятельности рыбопромышленного предпринимательства в развитии экономики прибрежных регионов // Вестник Камчатского государственного технического университета. 2009. № 8. С. 16–20
7. Звіт рахункової палати за 2015 рік. Київ, 2016. URL: <http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16748714/> (дата звернення 25.09.2017р.)
8. Качний О. С. Державне регулювання розвитку рибного господарства України: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / О. С. Качний ; Акад. муніцип. упр. К., 2010. 20 с.

9. Класифікатор видів економічної діяльності. URL: <https://kved.biz.ua/03> (дата звернення 12.11.2017р.).

10. Курдюков С. И. Формирование стратегии устойчивого развития рыбохозяйственного комплекса (вопросы теории и практики) : автореферат дисс. на соиск. науч. степ. доктора экон. наук : спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством» М., 2007. 37 с.

11. Марценюк Н.О., Гринжевський М.В. Вирощування риби в малих водоймах. К.: Фірма "ІНКОС", 2008. 208 с.

12. Офіційний сайт державного агентства рибного господарства України. URL: http://darg.gov.ua/?lang_id=2&menu_id=67 (дата звернення 25.12.2017р.).

13. Офіційний сайт державного агентства рибного господарства: нормативна база URL: http://darg.gov.ua/_normativna_baza_vidpovidno_do_0_0_0_1300_1.html(дата звернення 24.12.2017р.).

14. Офіційний сайт державного агентства рибного господарства URL: http://www.ribaki.org.ua/docs/darg/konsercia_fond.pdf (дата звернення 24.12.2017р.).

15. Офіційний сайт державної служби статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/rg/rg_u/rg_rik_u.htm (дата звернення 24.12.2017р.).

16. Офіційний сайт одеської обласної ради: стратегічні програми і документи URL: oblrada.odessa.gov.ua/odeska-oblast/strategichni-ta-programni-dokumenty-oblasti/(дата звернення 27.12.2017р.).

17. Постанова КМУ № 992 від 25.11.2015р. «Про затвердження Порядку здійснення спеціального використання водних біоресурсів у внутрішніх рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах), внутрішніх морських водах, територіальному морі, виключній (морській) економічній

зоні та на континентальному шельфі України» URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/992-2015-%D0%BF> (дата звернення 24.12.2017р.).

18. Постанова КМУ від 11 травня 2011 р. № 482 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 6 квітня 1998 р. № 449» URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/482-2011-%D0%BF> (дата звернення 4.01.2018р.)

19. Постанова КМУ від 21 листопада 2011 р. № 1209 «Про затвердження такс для обчислення розміру відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок незаконного добування (збирання) або знищення цінних видів водних біоресурсів» URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP111209.html (дата звернення 4.01.2018р.)

20. Постанова КМУ від 23 листопада 2011 р. N 1245 Про затвердження Державної цільової економічної програми розвитку рибного господарства на 2012-2016 роки URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1245-2011-%D0%BF> (дата звернення 4.01.2018р.).

21. Правила промислового рибальства в басейні Чорного моря, затверджених наказом Державного комітету рибного господарства України від 08 грудня 1998 року № 164, зареєстровані в Міністерстві юстиції України 09 березня 1999 року за № 147/3440 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0147-99> (дата звернення 29.05.2017р.).

22. Правила промислового рибальства в рибогосподарських водних об'єктах України, затверджені наказом Державного комітету рибного господарства України від 18 березня 1999 року № 33, зареєстровані в Міністерстві юстиції України 25 травня 1999 року за № 326/3619 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0326-99> (дата звернення 9.01.2018р.).

23. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-XII URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1264-12/page4>. (дата звернення 20.12.2017р.).

24. Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів Верховна Рада України; Закон від 08.07.2011 № 3677-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3677-17/page> (дата звернення 10.11.2017р.).

25. Про схвалення Всеохоплюючої стратегії імплементації Глави IV (Санітарні та фітосанітарні заходи) Розділу IV “Торгівля і питання, пов’язані з торгівлею” Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2016 р. № 228-р. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/228-2016-%D1%80> (дата звернення 18.12.2017р.).

26. Проектування. Склад і зміст матеріалів оцінки впливів на навколишнє середовище (ОВНС) при проектуванні і будівництві підприємств, будинків і споруд. ДБН А.2.2-1-2003. К.: Держбуд України, 2004.

27. Рибне_господарство URL:<https://uk.wikipedia.org/wiki/>

28. Рижова К.І., Хвесик М.А. Рибне господарство України (еколого-економічний аспект). К.: РВПС України НАН України, 2004. 53 с.

29. Сидоренко О.В., Коротецький В.П., Боліла Н.О. Напрями реформування галузі рибного господарства України // Прогресивні техніка та технології харчових виробництв ресторанного господарства і торгівлі. - 2015. Вип. 2. С. 176-187.

30. Спільна стратегія впровадження водної рамкової директиви 2000/60/ЄС). Керівництво № 32 . URL: www.env-approx.org/images/.../Guidance_32_Ukr.pdf (дата звернення 24.12.2017р.)

31. Стасишен М. С. Економіко-екологічні проблеми розвитку рибогосподарського комплексу України: теорія і практика: автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.06; Рада по вивч. продукт. сил України НАН України. К., 2010. 40 с.

32. Статистичний бюлетень «Добування водних біоресурсів» URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/rg/rg_u/rg_rik_u.htm (дата звернення 18.11.2017р.)

33. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення 20.12.2017р.)

34. Фесенко О. О., Купінець Л. Є. Інституціональна трансформація компенсаційного механізму в рибному господарстві України // Агроінком. 2013. № 7-9. С. 90-94.

35. Шепелев С. С. Оцінка глобальних субсидій рибному господарству в аспекті монетарної вартості та конкурентоспроможності // Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. Серія : Економіка та менеджмент. 2018. № 14. С. 134-144.

36. Шепелев С.С. Рациональное використання водних біоресурсів у рамках спільної рибпромислової політики ЄС // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. С.89-92

37. Шепелев С. С. Підвищення рівня конкурентоспроможності рибного господарства через призму впливу зростаючого глобального ринку // Науковий вісник Полісся. 2016. Вип. 3. С. 76-83.

38. Proposal for a Council Regulation establishing a Community system to prevent, deter and eliminate illegal, unreported and unregulated fishing URL: https://ec.europa.eu/fisheries/cfp/illegal_fishing_en (дата звернення 4.12.2017р.).

39. Regulation (EU) No 1026/2012 of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 on certain measures for the purpose of the conservation of fish stocks in relation to countries allowing non-sustainable fishing (OJ L 316, 14.11.2012, pp. 34-37) URL: <https://eur-lex.europa.eu/search.html> (дата звернення 4.11.2017р.)

40. Council Regulation (EC) No 734/2008 of 15 July 2008 on the protection of vulnerable marine ecosystems in the high seas from the adverse impacts of bottom fishing gears [Official Journal L 201 of 30.07.2008]. URL: <https://eur-lex.europa.eu/search.html> (дата звернення 4.11.2017р.)

41. Strategy against illegal, unreported and unregulated fishing URL: <https://eur-lex.europa.eu/search.html>. (дата звернення 4.11.2017р.).

